

Atugassarititat,
 inooriaaseq peqqinnerlu
 2005-2009-mut
 kalaallit Nunaanni Innuttaasunik misissuisitsineq

Peter Bjerregaard,
 Statens Institut for Folkesundhed
 Ea Cecilie Aidt,
 Peqqissutsmut
 Naalakkersuisoqarfik

NAALAKKERSUISUT
 GOVERNMENT OF GREENLAND

Levevilkår, livsstil og helbred

Levevilkår, livsstil og helbred

Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2009

Atugassarititat, inooriaaseq peqqinnerlu

NAALAKKERSUISUT
 GOVERNMENT OF GREENLAND

Peter Bjerregaard,
 Statens Institut for Folkesundhed
 Ea Cecilie Aidt,
 Departementet for Sundhed,
 Grønlands Selvstyre

SIF's Grønlandsskrifter nr. 20

Levevilkår, livsstil og helbred

Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2009

Peter Bjerregaard, Statens Institut for Folkesundhed
Ea Cecilie Aldt, Departementet for Sundhed, Grønlands Selvstyre

NAALAKKERSUISUT
GOVERNMENT OF GREENLAND

SIF's Grønlandsskrifter nr. 20
Løvevilkår, livsstil og helbred - Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2009
Peter Bjerregaard og Ea Cecilie Aldt

Copyright © Statens Institut for Folkesundhed, København 2010

Uddrag, herunder figurer, tabeller, citater er tilladt mod tydelig kildeangivelse. Skrifter, der omtaler, anmelder, citerer eller henviser til nærværende publikation bedes tilsendt.

Omslag: Rosendahls Schultz Grafisk a/s
Forsidefoto: Peter Bjerregaard
Tryk: Rosendahls Schultz Grafisk a/s

Oplag: 1500 eks.

Publikationen kan købes ved henvendelse til:

Statens Institut for Folkesundhed
Øster Farimagsgade 5A, 2.
1353 København K
sif@si-folkesundhed.dk
www.si-folkesundhed.dk

Departementet for Sundhed
Box 1160
3900 Nuuk
pn@nanog.gl
www.nanog.gl/pn
www.peqqik.gl

ISBN: 978-87-7899-167-6
Elektronisk ISBN: 978-87-7899-168-3
ISSN: 1601-7765

Pris: 100 kr.

NunaFonden

KAREN ELISE JENSENS FOND

Forord

Denne rapport handler om *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2009*. Den er skrevet til alle, som gerne vil vide mere om den grønlandske befolknings sundhedstilstand. For en mere detaljeret indføring i Befolkningsundersøgelsens resultater henvises til de dansksprogede rapporter fra undersøgelsen samt til engelsksprogede artikler i videnskabelige tidsskrifter.

Styrken ved den type befolkningsundersøgelser, som siden 1993 er blevet gennemført i Grønland, er, at der indhentes oplysninger, som man ikke kan få fra andre kilder, hverken fra Grønlands Statistik, Landslægeembedet eller sundhedsvæsenet. Den brede befolkning – og ikke kun sundhedsvæsenets patienter – kommer her til orde om dagligdagens helbredsproblemer. Helbredsproblemer, som (endnu) ikke bringer folk i forbindelse med sundhedsvæsenet.

Et så stort projekt som Befolkningsundersøgelsen har ikke kunnet gennemføres uden hjælp fra mange mennesker. Næsten 100 personer har bidraget som interviewere, bioanalytikere, kliniske assistenter, tolke, databehandlere, videnskabelige sparringspartnere, søfolk og lokale kontakter. De gennemgående nøglepersoner har været Ingelise Olesen, Susanne Brenaa Reimann, Maja Lis Dybdahl Halkjær, Knut Borch-Johnsen og Marit Eika Jørgensen. En særlig tak skal rettes til sundhedsvæsenet i de byer og bygder, der er besøgt, til Peqqissaanermik Ilinniarfik i Nuuk, og ikke mindst til de mange mennesker, der har ofret deres tid på at lade sig interviewe og undersøge.

Befolkningsundersøgelsen er gennemført med betydelig offentlig og privat sponsorstøtte med Karen Elise Jensens Fond som hovedsponsor. Undersøgelsen er også støttet af NunaFonden, Forskningsrådet for Sundhed og Sygdom, Indenrigs- og Sundhedsministeriets Miljømedicinske Forskningspulje, Grønlands Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd, Miljøstyrelsen, Direktør Emil C. og Hustru Inger Hertz' Fond samt Elise og Mogens Wedell-Wedellsborgs Fond.

Undersøgelsen er gennemført af Center for Sundhedsforskning i Grønland ved Statens Institut for Folkesundhed i samarbejde med Departementet for Sundhed og Steno Diabetes Center. Professor Peter Bierregaard har ledet undersøgelsen.

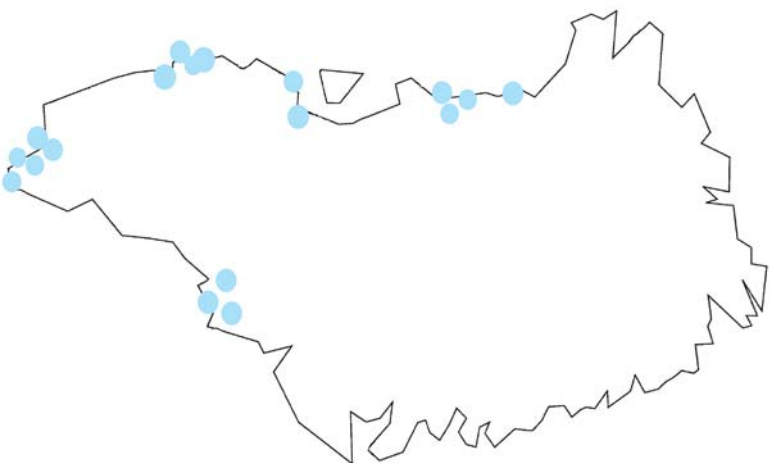
Morten Grønbæk Direktør	Peter Bierregaard Professor
Statens Institut for Folkesundhed Syddansk Universitet	Statens Institut for Folkesundhed Syddansk Universitet

Ann Birkekær Kjeldsen
Departementschef
Departementet for Sundhed
Grønlands Selvstyre

Indholdsfortegnelse

1. Om undersøgelsen	7
2. Udviklingen i sundhed og sygdom siden 1993	9
3. Levevilkår og hverdagsliv	11
4. Livsstil	14
5. Sundhed og sygdom i Grønland	18
6. Overvægt, diabetes og hjertekarsygdom	21
7. Behandling og forebyggelse	23
8. Ulighed i sundhed	27
9. Konklusion og fremtidsperspektiver	29

Byer og bygder, der indgår i Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2009.

	Byer med 2000+ indbyggere	Mindre byer	Bygder
Syd	Qaqortoq	Narsaq	Egalugaarsuit Narsarmiit Aappilattoq
Midt	Nuuk Maniitsoq		Atammik Napasoq
Nord	Aasiaat	Qasigianguit Upernavik	Kullorsuaq Innaarsuit Aappilattoq
Øst		Tasiilaq	Tiniteqilaq Kuummiut

1. Om undersøgelsen

- Undersøgelsen omfatter interview med og indsamling af helbredsdata fra 2.971 voksne personer fra 8 byer og 10 bygder.
- Undersøgelsen handler om den grønlandske befolknings sundhedsvaner, livsstil, helbred og selkoplevede helbred. Undersøgelsen beskriver udviklingen i befolknings sundhed i forhold til tidligere befolkningsundersøgelser.

Samfundsudviklingen betyder, at den traditionelle grønlandske livsstil i stigende grad erstattes af en mere vestlig livsstil. Vi spiser kort sagt mindre sæl og drikker mere sodavand, og vi bevæger os mindre. Sådanne livsstilsændringer har sundhedsmæssige konsekvenser, og det ses blandt andet ved, at forekomsten af livsstilssygdomme som type 2 diabetes (sukkersyge) er steget markant i de sidste mange årtier.

Målet med befolkningsundersøgelserne er at indkrede og dokumentere udviklingen i sundhed, sygelighed og levestandard i Grønland. Denne rapport handler om befolkningsundersøgelsen 2005-2009, som fortsætter de tidligere befolkningsundersøgelser fra 1993-1994 og 1999-2001. Grønlands første folkesundhedsprogram, Inuuneritta, blev påbegyndt i 2007. De tre befolkningsundersøgelser tegner derfor et billede af sundhedsstanden før Inuuneritta og viser, hvordan udviklingen gik, før vi fik et folkesundhedsprogram.

Sundhed og sygelighed

Men hvad ligger der egentlig i begreberne sundhed og sygelighed? Verdenssundhedsorganisationen WHO har defineret sundhed som en tilstand af fuldstændig fysisk, psykisk og socialt velbefindende, ikke kun fravær af sygdom. Der er ingen tvivl om, at sundhed er forbundet med velfærd, trivsel og livskvalitet. Derfor går denne undersøgelse ud fra, at sociale, økonomiske og kulturelle forhold i samfundet har betydning for menneskers sundhed og opfattelse af helbred.

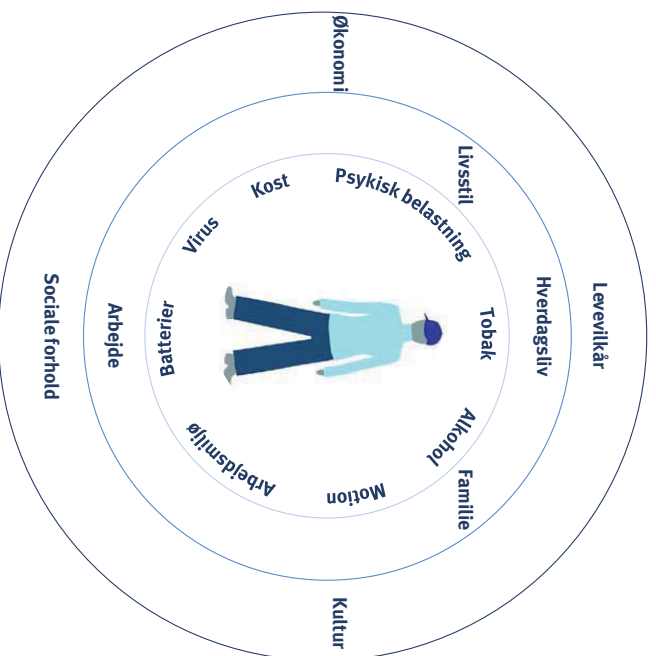
I midten af figuren findes det enkelte menneske, som genetisk og gennem sin opvækst er udstyret med egenskaber, der påvirker helbredet. Man kan tale om personens konstitution, dvs. sårbarhed og evne til at mestre belastninger.

I den inderste cirkel omkring personen findes en række faktorer, der direkte påvirker helbredet, f.eks. tobak, alkohol, kost og psykiske belastninger.

Næste cirkel viser hverdagslivet, dvs. personens arbejdsliv, bolig, familieform, sociale netværk, interesser og vaner.

Den yderste cirkel repræsenterer de samfundsbetingsede levevilkår eller rammerne for personens muligheder i samfundet.

Det er alle disse elementer, der omgiver os i vores dagligdag, der er bestemmende for, i hvilket omfang vi udsættes for direkte sygdomsfremkaldende faktorer. Nogle af

Model for sundhed og sygelighed i en social sammenhæng.

de elementer, der indgår i modellen, som for eksempel samfundets kultur og økonomi har vi som enkeltpersoner ikke så stor indflydelse på, mens andre elementer som for eksempel vores forbrug af tobak og alkohol i højere grad er et personligt valg. Modellen viser derfor, at vi selv har mulighed for at påvirke vores egen sundhed gennem vores handlinger.

Dataindsamlingen

Undersøgelsen bygger på personlige interview, selvudfyldte spørgeskemaer og forskellige medicinske undersøgelser som blandt andet blodprøver, sukkerbelastningstest og måling af puls og bevægelse.

I alt gennemførte 2.971 personer over 18 år undersøgelsen. Ud af disse var 2.834 grøn-lændere og 137 danskere. De valgte byer og bygder er udvalgt som repræsentative for deres geografiske område – syd, midt, nord og øst.

De fleste deltagere blev undersøgt i 2005-2007. Undersøgelsen blev i 2008 suppleret med 355 deltagere fra Østgrønland - og i 2009 med 242 deltagere fra Maniitsoq som et led i forundersøgelserne forud for Alcoa's eventuelle opførelse af et aluminiums-smelteværk ved Maniitsoq. I 2010 gennemføres en tilsvarende undersøgelse i Avanersuaq, og dermed er hele landet dækket.

Tilbagemelding til deltagerne og sundhedsvæsenet

Efter gennemførelsen af interview og medicinske undersøgelser m.v. er deltagerne blevet informeret om resultaterne af de forskellige prøver og tests. I det omfang den enkelte deltager har givet sit samtykke, er det lokale sundhedsvæsen blevet informeret om resultaterne, og ansvaret for en eventuel behandlingsmæssig opfølgning er dermed entydigt placeret hos sundhedsvæsenet.

Hvor kan jeg læse mere om befolkningsundersøgelsen 2005-2009?

Undersøgelsen vil blive publiceret i tre rapporter og en række videnskabelige artikler. Den første rapport ”Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2007 – Levevilkår, livsstil og helbred” udkom i 2008. To rapporter er endnu under udarbejdelse, nemlig rapport nummer to, som handler om sundhed, sygdom og sundhedsvæsenet, og rapport nummer tre, som bliver en sammenligning af sundhedsforholdene i forskellige dele af landet.

2. Udviklingen i sundhed og sygdom siden 1993

- Befolkningens selvvurderede helbred er blevet dårligere siden 1993.
- Befolkningen kostvaner har ændret sig meget siden 1993. Der spises mindre traditionel kost og mere importeret mad.

Befolkningsundersøgelsen er tilrettelagt sådan, at mange af emnerne kan sammenlignes direkte med resultaterne fra de tidligere befolkningsundersøgelser. Det er derfor muligt at trække linjer tilbage til starten af 1990'erne.

Grønland har på mange områder ændret sig betydeligt gennem de 17 år, der er gået siden den første befolkningsundersøgelse i 1993. Befolkningens størrelse er vokset lidt, og andelen af danskere er faldende. Der er blevet færre indbyggere i bygdene, mens specielt Nuuk er vokset, så byen i dag rummer mere end en fjerdedel af landets befolkning.

Der er også sket ændringer i forhold til kost, alkohol og tobak. Butikkernes udbud af fødevarer, herunder frisk frugt og grøntsager, er blevet mere varieret, i hvert fald i de større byer. Der er indført restriktioner for rygning i det offentlige rum, og afgifterne på både tobak og alkohol er sat i vejret. Importen af alkohol er uændret, men importen af vin er stigende. Sundhedsvæsenet har fået nye muligheder for behandling inden for landets grænser, men kæmper fortsat med mangel på faguddannet personale.

En kort sammenfatning af ændringerne fra 1993 til den nye undersøgelse viser, at der er færre deltagere, der vurderer deres helbred som virkelig godt, og tilsvarende

flere deltagere, der vurderer deres helbred som kun nogenlunde godt. Dette kan dog skyldes, at deltageres forventninger til, hvad det vil sige at have et godt helbred, er højere end tidligere.

Der er flere end i 1993, der angiver at have været udsat for vold eller seksuelle overgreb. Det er især de yngre deltagere, der fortæller, at de har været udsat for vold, og det er især mindre alvorlig vold og trusler om vold, der er blevet hyppigere. Det kan tolkes som, at det måske snarere er tolerancen for vold, der er faldet, end antallet af voldshandlinger, der er steget.

Forekomsten af selvmordstanker er stort set uændret undtagen for 25-34 årige kvinder, hvor forekomsten er fordoblet fra 8% til 16%.

Befolkningens kostvaner har ændret sig i betydelig grad. Folk spiser mindre sæl, fuglevildt og fisk. Til gengæld spises der mere frugt, grønt og rensdyr, og der drikkes mere sodavand.

Rygning er blevet mindre udbredt, selvom det stadig er 66% af den voksne befolkning, der ryger. Det er et meget højt niveau sammenlignet med andre lande. Det er især mændene, der er holdt op med at ryge, og kvinder ryger nu oftere end mænd. Faldet i rygning er fortrinsvist sket fra 1993 til 1999.

Mænd drikker i gennemsnit lidt mindre nu end i 1993 selvom importen af alkohol pr. person ifølge Grønlands Statistik ikke har ændret sig nævneværdigt siden 1993. Andelen af rusdrikkere, det vil sige folk, der drikker for at blive fulde, er også aftaget lidt for mændenes vedkommende. Der er muligvis tale om en begyndende udjævning af forskelle i forbrug mellem mænd og kvinder og mellem aldersgrupper. Lidt færre end i 1993 har et ugentligt forbrug af hash.

Forekomsten af overvægt er steget betydeligt, og for både mænd og kvinder er der en markant stigning i andelen af svært overvægtige i alle aldersgrupper. I modsætning til i 1993 er kvinder nu oftere overvægtige end mænd. Hele 57% af kvinderne er overvægtige og af disse er 27% svært overvægtige.

Kolesterolmønsteret i blodet er ændret i retning af øget risiko for åreforkalkning.

3. Levevilkår og hverdagsliv

- Uddannelsesniveauet har afgørende betydning for befolkningens sundhedsvaner. Uddannelsesniveauet er højest i Nuuk og lavest i byderne.
- Vores sociale relationer har stor betydning for vores sundhed. Undersøgelsen viser et fald i hyppigheden af samværet med familie og venner i forhold til 1993.

For di mennesker livsstil, hverdagsliv, familie og arbejde har stor betydning for sundhed og helbred, er deltagerne i Befolkningsundersøgelsen blevet spurgt om en lang række sociale forhold.

Livsforløb

Mennesker udvikles over et livsforløb, og sygdom i voksenalderen kan være et resultat af påvirkninger hele livet igennem, helt fra fostertilstanden og fra forældrenes indflydelse under opvæksten. Social status, levevilkår og livsstil udspringer af de omstændigheder, som forældre, bedsteforældre og tidligere generationer har levet under.

Befolkningsundersøgelsen omfatter derfor en række oplysninger om deltagernes livsforløb og deres forældres og bedsteforældres livsforhold. Undersøgelsen viser, at velstand er et direkte resultat af uddannelsesniveau og køn. Uddannelse er bl.a. bestemt af, om man er vokset op i en by eller en bygd. Køn og fødselsår spiller også en rolle for uddannelsesniveauet.

Uddannelse, erhverv, velstand og boligforhold

Befolkningens uddannelse, erhvervsmuligheder og boligforhold har afgørende be-

tydning for helbred og sundhedsvaner. Undersøgelsen viser, at jo bedre disse forhold er, jo bedre er helbredstilstanden generelt. I Befolkning sundersøgelsen er der spurgt om skoleuddannelse og videregående uddannelse, om man har arbejde, og hvilken uddannelse arbejdet forudsætter.

Uddannelsesniveaet er højest i Nuuk, hvor kun 35% af befolkningen ikke har nogen uddannelse. Andelen uden uddannelse stiger til 54% i de øvrige byer og 79% i bygdene.

Den erhvervsaktive alder er i undersøgelsen sat fra 18 til 62 år. I denne alder er 73% i arbejde, mens 27% står uden for arbejdsmarkedet som arbejdsløse, studerende, førtidspensionister eller hjemmegående. Blandt de erhvervsaktive er 9% fangere eller fiskere, 43% uaglærte, 28% faglærte og 20% har et erhverv, der forudsætter en længere uddannelse.

Velstand er vurderet ud fra, hvilke forbrugsgoder man har i hjemmet. Boligforhold er opgjort som antal personer i boligen. Der er, som forventet, en tæt sammenhæng mellem uddannelse, erhverv, velstand og boligforhold.

Etnicitet og sprog

”Vil du selv betegne dig som grønlænder eller dansker?” Dette spørgsmål blev stillet for at afklare deltagernes opfattelse af deres egen etnicitet. Spørgsmålet er inddraget i undersøgelsen, fordi etnicitet er bestemmende for en række sundhedsrelaterede ad-

færdsformer, både ting, der kan måles direkte som for eksempel kostvaner, men også ting, der er mere vanskelige at måle i en befolkningsundersøgelse som holdninger til sundhed og sygdom.

Der var to klare grupper, grønlændere og danskere, men også en mellemgruppe med blandet etnicitet, der svarede: ”Jeg er både grønlænder og dansker”.

Grønland er et to-kulturelt og to-sproget land, og det en klar social kompetence at kunne færdes i begge kulturer og beherske begge sprog. Samtidig giver beherskelsen af begge sprog flere muligheder i forhold til for eksempel informationsøgning og uddannelse. I Nuuk taler 80% af befolkningen både grønlandsk og dansk, men to-sprogetheden er klart aftagende uden for hovedstaden og falder til ca. 30% i byggerne.

Sociale relationer

Samværet med andre mennesker har stor indflydelse på livskvaliteten, dagligdagen og sundheden for de fleste mennesker. Befolkningsundersøgelsen i 1993 viste, at dem, der følte sig alene, i alle aldersgrupper havde et dårligere helbred end dem, der ikke følte sig alene.

Siden 1993 er der sket en ændring i hyppigheden af samværet med familie og venner. Forskellen ses især i aldersgrupperne 25-34 år og 35-59 år, hvor en stigende andel af kvinder kun sjældent tilbringer fritiden sammen med familie eller venner.

Det fremgår af undersøgelsen, at følelsen af fællesskab og sammenhold aftager med lokalsamfundets størrelse. Jo større samfund, jo mindre sammenhold. Befolkningen i bygder har således angivet en stærkere fællesskabsfølelse end befolkningen i byer og i hovedstaden Nuuk.

Ældre

I 1993 udgjorde de ældre over 60 år 7% af den samlede befolkning i Grønland. Denne andel er nu steget til 10%. Kvinder udgjorde i begge undersøgelser lidt mere end halvdelen af de ældre.

Som i 1993 er størstedelen af de ældre ofte sammen med familie, venner og bekendte. Men livet som ældre kan være præget af, at børnene er flyttet hjemmefra, samt at ægtefælle eller samlever og venner kan være gået bort. Kombineret med den tiltagende funktionshæmning, der kan komme med alderen, er det vigtigt at have øje for de ældres netværk.

Med ældres aftagende mulighed for at klare sig selv og få hjælp af familien tiltager behovet for den offentlige omsorg for at sikre de ældres livskvalitet.

4. Livsstil

- 66% af den voksne befolkning ryger. Det er et meget højt niveau sammenlignet med andre lande.
- Brug og misbrug af alkohol og hash er mindsket noget siden 1993, men en større andel af deltagerne i den seneste undersøgelse har oplevet alkoholproblemer i hjemmet.

Alkohol og hash

Alkohol og hash er rusmidler, der kan skabe afhængighed. Derfor findes der sundhedsanbefalinger for alkohols vedkommende, mens hash er gjort ulovligt. En af følgerne af misbrug af alkohol kan være omsorgssvigt med sociale eller psykiske konsekvenser for børnene. Over halvdelen af deltagerne i undersøgelsen, nemlig 53%, har oplevet problemer i barndomshjemmet forårsaget af alkohol. I 1993 var tallet 37%.

Hovedparten af deltagerne i befolkningsundersøgelsen drikker eller har tidligere drukket alkohol, men kun meget få (2%) drikker alkohol dagligt. De fleste holder sig under den ugentlige genstandsgrænse, som den danske sundhedsstyrelse anbefalede i 2007, nemlig 21 genstande for mænd og 14 for kvinder. Hver tiende deltager drikker mere end den anbefalede mængde. Et højt gennemsnitligt alkoholforbrug findes dobbelt så hyppigt blandt deltagere uden for erhverv som blandt dem, der har en stilling, som kræver en længere uddannelse.

Deltagerne alkoholforbrug ser dog ud til at være stærkt underreporteret og svarer kun til knap halvdelen af den gennemsnitlige, årligt importerede mængde på 11,7 l alkohol pr. person. Derfor er der sandsynligvis mere end 10 % af befolkningen, som har et forbrug, der overstiger den anbefalede mængde.

Det er blandt de unge deltagere i alderen 18–35 år, der er der flest, der kan karakteriseres som ”rusdrikere”, altså folk, der drikker for at blive fulde.

Andelen med et ugentligt forbrug af hash er lavere end i 1993. Som i 1993 er hashrygning mere udbredt i byerne og i hovedstaden Nuuk end i bygdene, og mænd ryger hash oftere end kvinder. Inden for erhvervsgrupperne har arbejdsløse og faglærte arbejdere et hyppigere forbrug af hash end fangere eller fiskere og dem, som har et job, der kræver en længere uddannelse. Der er ofte tale om et blandingsmisbrug med alkohol, der kan have større sundhedsmæssige og sociale konsekvenser.

Kost

Den grønlandske befolknings kostvaner er i forandring. I forhold til 1993 er der mange flere, som indtager importerede fødevarer mindst en gang om ugen - specielt frugt og

sodavand – mens andelen, der spiser traditionelle fødevarer mindst en gang om ugen er lavere end i 1993.

Det gælder, at jo yngre en aldersgruppe deltagerne tilhører, desto større mængde energi fra junk-food indtager de. Dermed er en større mængde sukker fra sodavand, slik og kager en daglig del af deres kost. Dette er foruroligende, når man samtidigt ser på den udvikling, der er sket i forekomsten af type-2 diabetes, som vi ved hænger sammen med usunde kostvaner.

Befolkningsundersøgelsen i 1993 konkluderede, at traditionelle fødevarer havde større betydning for den ældre generation end for den yngre generation. Dette billede er ikke forandret i 2009. Heller ikke, når mænd og kvinder sammenlignes. Mænd spiser stadig flere traditionelle fødevarer sammenlignet med kvinder, akkurat som i 1993. Undersøgelsen peger på, at importerede, vestlige fødevarer i stigende grad dominerer de yngre deltageres kost, og at forebyggende tiltag derfor bør målrettes de yngre aldersgrupper i befolkningen.

Fysisk aktivitet

I dag lever hovedparten af befolkningen en moderne tilværelse med et arbejde, der ikke kræver større fysisk aktivitet. En høj uddannelse medfører ofte et stillesiddende erhverv, hvilket ikke opvejes af en mere aktiv fritid. Arbejdsredskaber, transport og husholdning er mekaniseret, og kosten består i langt højere grad af vestlige råvarer. De, der har et job, der kræver en længerevarende uddannelse, er mindst fysisk aktive, mens faglærte, ufaglærte og fangere eller fiskere som regel er mere aktive.

De traditionelle erhverv findes hovedsagelig i byggerne, og det kan være en af forklaringerne på, at der ses en større andel af meget fysisk aktive i byggerne. Den største andel af den samlede fysiske aktivitet kommer for mænd fra aktivitet på arbejdet, mens det for kvinder er aktivitet i hjemmet. Både mænd og kvinder bruger mere energi på fysisk aktivitet i hjemmet i byggerne end i byerne, mens fysisk aktivitet i fritiden tegner sig for en højere andel af det samlede energiforbrug i byerne end i byggerne.

I takt med, at traditionelle, fysisk krævende leveformer forsvinder, og flere får stillesiddende arbejde, er der risiko for, at en stigende andel af befolkningen får et for lavt aktivitetsniveau i dagligdagen. Dette kan på længere sigt få konsekvenser for folkesundheden, hvis den fysiske aktivitet i fritiden ikke øges tilsvarende.

Ryging

Tobaksrygning øger risikoen for en lang række sygdomme som lungekræft, hjerte-karsygdom og kroniske lungelidelser. De negative konsekvenser rammer ikke kun rygeren selv, men også personer, der ikke selv ryger, men som udsættes for passiv rygning.

Der er stor forskel i udbredelsen af rygning blandt grønlandere og danskere i undersøgelsen. 65% af de grønlandske mænd og 68% af kvinderne ryger – samlet set 66% af den voksne, grønlandske befolkning, hvilket er et meget højt niveau sammenlignet

med andre lande. Cigaretrykning er lige udbredt blandt mænd og kvinder, men det største fald i rygning siden 1993 ses blandt mænd.

Halvdelen af rygerne angiver, at der er begrænsning for rygning i deres hjem. Rygning foregår udenørs eller i bestemte rum. Det tyder på, at der er sket et skift i forhold til holdningen til rygning og til at udsætte andre mennesker for røg.

Den største andel af rygere findes blandt personer uden for erhverv og blandt ufaglærte arbejdere. Siden 1993 er der blevet færre rygere i alle erhvervsgrupper, men forskellene mellem grupperne er tiltaget. Størst fald i antallet af rygere ses blandt studerende, fangere eller fiskere og dem, der har et job, som kræver en længere uddannelse.

Vold og seksuelle overgreb

Vold og seksuelle overgreb er hyppigt forekommende problemer i Grønland, som påvirker sundheden i negativ retning. Undersøgelsen viser, at i alt 59% af befolkningen på et tidspunkt i deres voksne liv har været udsat for forskellige former for vold eller trusler – de unge i højere grad end de ældre.

Ligesom vold er seksuelle overgreb både et sundheds- og et samfundsproblem, og begge er en del af de problemer, der knytter sig til alkoholmisbrug. At være offer for vold eller seksuelle overgreb sætter sig dybt spor, både fysisk og især psykisk.

Den store andel af voksne, der har været udsat for vold, forekommer ikke kun i denne undersøgelse. 54% af Inuit i Nunavik har været udsat for vold, hvilket viser, at inuitsamfund på tværs af landegrænser har problemer med en høj voldstrate.

62% af befolkningens kvinder har oplevet vold som voksne, og den nuværende eller tidligere partner er den hyppigste voldsudøver. Det er ikke kun et stort problem for kvinderne selv, men også for de børn, der bor i hjemmet. Mænd udsættes også ofte for vold, men oftest fra en udenforstående eller fremmed voldsudøver.

Hver tredje voksen har været udsat for seksuelle overgreb på et eller andet tidspunkt i deres liv, og hver femte i deres barndom. Det er høje tal. Heldigvis er det et område, der ikke går upåagtet hen. Der er og har været mange tiltag på området som for eksempel Paarisa's kampagne mod seksuelt misbrug af børn i 2006 og 2007.

Ældres livsstil

De ældre spiser mere traditionel grønlandsk mad end de øvrige grupper i undersøgelsen. I forhold til 1993 er der dog færre, der hver uge spiser kød fra sæl, hval, fisk og fugl. Det er derfor vigtigt at være opmærksom på de konsekvenser, som et skift til mere vestlig kost kan have for de ældres helbred.

Spil som bingo, tips og lotto er en fast aktivitet for mange ældre. Godt 25% deltager mindst en gang om måneden.

Ser man på andelen af ældre, der ryger eller kan betegnes som rusdrikkere, er der tale om en positiv udvikling ud fra et folkesundhedsperspektiv. Her viser undersøgelsen et fald siden 1993 i både andelen af rygere og andelen af rusdrikkere. Det er dog stadig lidt over halvdelen, der ryger, og de fleste ikke-rygere har engang været rygere.

5. Sundhed og sygdom i Grønland

- 96% har inden for de seneste 14 dage haft mindst en eller flere helbredsmaessige gener og symptomer.
- Den høje forekomst af selvmordstanker og selvmordsforsøg er udtryk for dårlig psykisk trivsel, og det er nyt, at alvorlige selvmordstanker blandt de 24-34-årige kvinder er fordoblet fra 8% til 16%.
- Smertor i muskler og led er den hyppigste årsag til langvarig sygdom i befolkningen.

I de fleste videnskabelige undersøgelser måles sundhed som fravær af sygdom. Dette har naturligvis været kritiseret, men det er kun lykkedes i begrænset omfang at konstruere et positivt mål for sundhed. Selvurderet helbred, hvor der spørges om personens opfattelse af sit eget helbred, er et af de mål, der har vundet almen udbredelse også i den videnskabelige verden.

I befolkningsundersøgelserne har vi spurgt folk, hvad de selv mener, at de fejler, og hvilke gener de har. På denne måde har vi fået et dækkende billede af deltagernes egen oplevelse af sygdom.

Selvurderet helbred

Det selvurderede helbred bliver målt ud fra spørgsmålet "Hvordan synes du, dit helbred er?" – med 5 svarmuligheder fra "meget dårligt" til "virkelig godt". 20% vurderede deres helbred som virkelig godt, 45% som godt, 32% som nogenlunde og blot 3% som dårligt eller meget dårligt.

Ikke overraskende har deltagere med en langvarig sygdom et dårligere selvurderet helbred end andre. Alligevel er der ikke nogen fuldstændig sammenhæng mellem forekomsten af sygdom og graden af selvurderet helbred. Faktisk har 19% af befolkningen et godt selvurderet helbred, selvom de samtidig oplyser at have en langvarig sygdom. Dermed er vi inde på den positive definition af helbred, hvor man godt kan føle sig sund, selv om man måske objektivt set ikke er rask.

Befolkningens selvurderede helbred er blevet dårligere siden 1993, uden at det umiddelbart er muligt at finde en årsag hertil. Det kan skyldes større forekomst af egentlig sygdom, men samtidig er forekomsten af langvarig sygdom og af meget generende symptomer blevet mindre. Det kan også skyldes, at forventningerne til en tilværelse uden gener, ubehag og sygdom er blevet større.

Mænds selvvurderede helbred var både i 1993 og i den aktuelle undersøgelse lidt bedre end kvinders. Blandt deltagerne uden for erhverv var der færre, der vurderede deres helbred som godt eller virkelig godt.

Gener og symptomer

Så godt som alle i befolkningen, hele 96%, har haft en eller flere helbredsmæssige gener og symptomer inden for de seneste 14 dage, og 31% har haft meget generende smerter eller ubehag. De hyppigst forekommende gener og symptomer er smerter eller ubehag i muskler, knogler og led, som 7 ud af 10 lider af. Derudover optræder symptomer i luftvejene, træthed og hovedpine ofte. De fleste symptomer, især hovedpine, er mere udbredt blandt kvinder end mænd.

Hyppigheden af de enkelte meget generende symptomer er enten uændret eller mindsket siden 1993, mens forekomsten af kun lidt generende gener og symptomer er steget. Dette gælder både for mænd og kvinder. I alt er forekomsten af meget generende symptomer faldet fra 32% til 28% blandt mænd og fra 42% til 34% blandt kvinder.

13% af deltagerne, lige mange mænd og kvinder, har inden for de seneste 14 dage været begrænset i at udføre deres sædvanlige daglige gøremål på grund af sygdom, tilskadekomst eller andre lidelser.

Langvarig sygdom

Forekomsten af langvarig sygdom er faldet fra 44% til 37% siden 1993. Deltagere fra bygder har en større forekomst af langvarig sygdom (42%) end deltagere fra Nuuk (33%) og andre byer (37%). Det gælder for både mænd og kvinder.

Smerter i muskler og led er den hyppigste årsag til langvarig sygdom i befolkningen for begge køn. Andre hyppigt forekommende årsager er eftervirkninger af skader.

Selvmordstanker og selvmordstørstøg

Selvmordsadfærd er en af de store udfordringer for folkesundheden i Grønland. Det høje antal selvmord, især blandt unge mænd, bidrager mere til de tabte leveår, end det stigende antal dødsfald forårsaget af kræft og hjertesygdomme. I 2005-2007 var der i gennemsnit 48 personer om året, der begik selvmord, og selvmord forekom 2-3 gange så hyppigt blandt mænd som blandt kvinder.

Årsagerne til selvmord er komplekse. Forskningen på området tegner et billede af, at faktorer som opvækstvilkår, personlige kriser for eksempel forårsaget af konflikter med kæreste eller familie, seksuelle overgreb, selvmord blandt venner og i familien samt alkoholproblemer kan være medvirkende årsager til selvmordshandlinger. Den hurtigt fremskridende moderniseringsproces er blevet tillagt en vigtig betydning i forhold til den stigende forekomst af selvmord.

Samlet set er forekomsten af selvmordstanker uændret siden 1993, men blandt de 25-34-årige kvinder er der sket en fordobling af andelen med alvorlige selvmordstanker. 15% af deltagerne har på et tidspunkt i deres liv forsøgt at begå selvmord.

De fleste, som har forsøgt at begå selvmord eller som har haft alvorlige selvmordstanker, findes i aldersgruppen 18-49 år. Kvinderne har en høj forekomst af selvmordstanker i forhold til mændene - især i aldersgruppen 18-24 år. For kvinder er der en sammenhæng mellem uddannelse og selvmordsforsøg. Jo lavere uddannelse, des flere har forsøgt selvmord. Undersøgelsen bekræfter stærke sammenhænge mellem selvmordsadfærd, misbrug og dårlige opvækstvilkår.

Der er fortsat et stort behov for at videreføre den igangværende forebyggelsesindsats rettet mod de unge og voksne, der har alvorlige tanker om at begå selvmord eller som har forsøgt at begå selvmord. Der har gennem de seneste års debat om selvmord været meget fokus på de unge mænd, som begår flest selvmord, men resultaterne fra denne undersøgelse peger på, at det også er vigtigt at have fokus på kvinderne.

Den høje andel af selvmordstanker og selvmordsforsøg ses som udtryk for, at der er en stor gruppe i samfundet, især af unge kvinder, der har dårlig psykisk trivsel. Undersøgelsen understøtter således vigtigheden af en særlig indsats over for sociale problemer som opvækstforhold med misbrug og seksuelle overgreb.

6. Overvægt, diabetes og hjertekarsygdom

- 25% af mænd og 57% af kvinder kan betegnes som svært overvægtige.
- 28% af befolkningen over 65 år har type 2 diabetes, og forekomsten af type 2 diabetes er højest i byggerne.

Befolkningsundersøgelsen har sammen med tilsvarende undersøgelser af inuit i Canada og Alaska særlig fokus på diabetes og hjertekarsygdom. En tidligere befolkningsundersøgelse afslørede, at type 2 diabetes var mere hyppig i Grønland end i Danmark. Med ændringerne i livsstil fra livet som aktiv fanger til livet på en kontorstol forventes forekomsten af overvægt, type 2 diabetes, hjertekarsygdom og andre kroniske velfærdssygdomme at stige yderligere i det 21. århundrede.

Overvægt

Overvægt kan måles ved det såkaldte Body Mass Indeks, der beregnes ved at dividere vægten med højden i anden potens. Overvægt kan også måles ved livvidden, der er et simplere og måske endda bedre mål for den farlige overvægt, hvor fedtet er placeret inde i bughulen.

Forekomsten af overvægt er stærkt stigende i Grønland, og det er især kvinderne, der er for tykke. Så mange som 25% af mænd og 57% af kvinder nu er svært overvægtige efter Verdenssundhedsorganisationen WHO's grænser, hvis man lægger livvidden til grund for beregningerne. Hvis man lægger Body Mass Indeks til grund, er det kun 19% af mænd og 27% af kvinder, der er svært overvægtige – men det er stadig mange!

Der mangler undersøgelser af, hvilken betydning stigningen i forekomsten af overvægt har for befolkningens sygdomsrisiko, men en sikker kobling mellem overvægt, inaktivitet og kroniske sygdomme som type 2 diabetes og hjertekarsygdom er påvist i andre lande. Med en øget forekomst af overvægt vil man derfor kunne forvente en større forekomst af disse fedmerelaterede, kroniske sygdomme.

Der er ganske vist noget, der tyder på, at grønlændere lidt bedre end for eksempel danskere kan tåle at være overvægtige, men også hos grønlændere følges overvægt af forhøjet blodtryk, forhøjet kolesterol, type 2 diabetes og andre sygdomme.

Forhøjet blodtryk

Blodtrykket måles hos lægen eller sygeplejersken med et blodtryksapparat. Der er to blodtryk – det systoliske og det diastoliske – og hvis disse er højere end henholdsvis 140 og 90, så har man forhøjet blodtryk. Man kan normalt ikke mærke et forhøjet blodtryk, men efter mange år med forhøjet blodtryk stiger risikoen for sygdom.

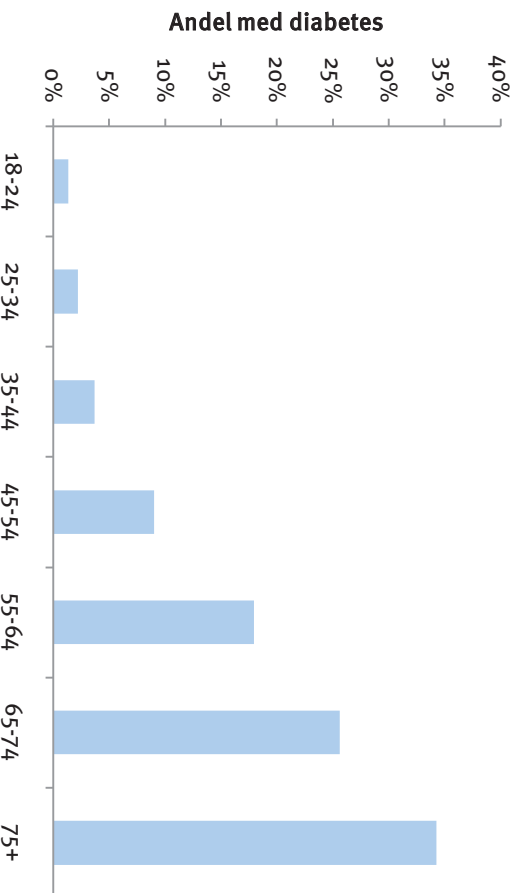
Ifølge Befolkningsundersøgelsen har 40% af mænd og 32% af kvinder forhøjet blodtryk eller er i behandling for forhøjet blodtryk med medicin. Af deltagere med forhøjet

blodtryk var kun en fjerdedel i behandling med medicin, hvilket betyder, at der er ganske mange, som ville have gavn af at få kontrolleret deres blodtryk og eventuelt blive sat i behandling.

Kolesterol

Kolesterol måles på en blodprøve. Der er flere forskellige slags kolesterol. Det gode kolesterol (HDL-kolesterol) medvirker til at begrænse forekomsten af åreforkalkning, mens de andre typer kolesterol (for eksempel LDL-kolesterol) øger risikoen for åreforkalkning. Man kan ikke mærke, om man har for højt kolesterol.

Det gennemsnitlige HDL-kolesterol er uændret siden 1994, mens det gennemsnitlige tal for LDL-kolesterol er steget med knap 10%.

Forekomsten af diabetes i Grønland efter alder. Befolkningsundersøgelsen 2005-2009.

Diabetes

Den mest almindelige form for diabetes eller sukkersyge i Grønland er type 2 diabetes. Type 2 diabetes skyldes ofte en kombination af arvelige faktorer og usund livsstil.

Når man har type 2 diabetes kan kroppen ikke udnytte insulinen til at nedbringe blodsukkeret. Der er en glidende overgang mellem normalt blodsukker over nedsat sukkertolerance til egentlig type 2 diabetes, og forstadierne kan man ikke mærke. Ofte kan man heller ikke mærke det, når man har type 2 diabetes, men alligevel øger sygdommen risikoen for at få åreforkalkning og hjertesygdom.

Ved en stor undersøgelse i begyndelsen af 1960'erne fandt man stort set ingen tilfælde af diabetes, og man har i mange år troet, at diabetes ikke fandtes i Grønland.

Dette er nu modbevist af befolkningsundersøgelserne i 1999 og 2005-2009. Så mange som 28% af befolkningen over 65 år har type 2 diabetes, og forekomsten er stærkt stigende med alderen. Dette er flere end i et land som Danmark.

Befolkningsundersøgelsen fandt 247 personer med diabetes. Af disse var det kun 62, der på forhånd var klar over, at de havde sygdommen. Diagnosen type 2 diabetes kan være vanskelig at stille, og en enkelt sukkerbelastningsundersøgelse, som den der blev gennemført under Befolkningsundersøgelsen, kan ikke med fuldstrændig sikkerhed tages som udtryk for diabetes, men de pågældende personer bør undersøges nærmere i sundhedsvæsenet.

Forskelle mellem byer og bygder

Type 2 diabetes, åreforkalkning og forhøjet blodtryk betegnes somme tider som ”civilisationssygdomme”, fordi forekomsten generelt er højere i moderne samfund med stillesiddende livsstil og moderne kost end i mere traditionelle samfund. Man ville derfor forvente en tilsvarende forskel mellem byer og bygder i Grønland, men dette er kun i et vist omfang tilfældet. Overvægt er som forventet mindre udbredt i bygderne end i byerne, men diabetes-forekomsten er faktisk højere i bygderne.

7. Behandling og forebyggelse

- Tilfredsheden med sundhedsvæsenet et steget siden 1993, men den utilfredshed, som knap en fjerdedel af deltagerne udtrykker, handler om de samme ting som i 1993.
- Næsten alle deltagerne mener, at fødsler skal foregå på et sygehus.
- Misbrug af alkohol og hash prioriteres højest blandt folkesundhedsprogrammet Inuunerittat's temaer.

Godt halvdelen, nemlig 53% af deltagerne, har inden for de sidste tre måneder været i kontakt med sundhedsvæsenet, i byerne 58% og i bygderne 40%. Der er en overvægt af kvinder og ældre i denne gruppe. Størstedelen af dem, som har været i kontakt med sundhedsvæsenet (82%) udtrykker tilfredshed med kontakten, som typisk er undersøgt eller behandling. Men 18% har ved en eller flere lejligheder været utilfredse med sundhedsvæsenet. Det er færre end i 1993-undersøgelsen, hvor hele 28% var utilfredse. Den stigende tilfredshed betyder ikke nødvendigvis, at sundhedsvæsenets tilbud er blevet bedre; det kan også skyldes, at forventningerne er blevet nedjusteret siden 1993.

Utilfredsheden drejer sig om de samme ting som i 1993, og også forslag til forbedringer minder meget om de forslag, der kom frem i 1993.

Mange af forslagene vil kræve øgede ressourcer eller er mindre realistiske på baggrund af de aktuelle vanskeligheder med at rekruttere sundhedspersonale. Mere jordnære forslag i forhold til tidsbestilling og ventetid, personalets opførsel og sundhedsvæsenets information til borgerne kan nok forbedres uden de helt store ressourcer. Det vil uden tvivl øge tilfredsheden med sundhedsvæsenet.

Forslag til forbedringer

Udbygning af sundhedsvæsenet

Langt hovedparten af forslagene, som vedrører udbygning af sundhedsvæsenet, peger på, at der er behov for et større og mere stabilt personale samt fastansættelse af læger. Der er også udtrykt ønske om mere faglært personale, samt at behandling, udredning og pleje varetages lokalt. I bygderne efterlyses især flere lægebesøg og indførelse af telemedicin. Flere foreslår ansættelse af flere speciallæger, f.eks. hud- og ørelæger samt bedre udstyr.

Tidsbestilling og ventetid

19% af forslagene til forbedringer af sundhedsvæsenet angår ventetid og tidsbestilling. Især ventetiden til behandling ønskes afkortet. Samtidig ønsker flere, at det skal gøres lettere at bestille tid hos lægen, samt at der er kortere ventetid og bedre forhold i venteværelset.

Personalets faglige dygtighed

Deltagerne har især givet udtryk for, at undersøgelserne bør være grundigere. Derudover bør personalets faglige dygtighed være bedre; der mangler erfaring på grund af hyppig udskiftning af personalet. Flere stiller også forslag om, at personalets faglige dygtighed bør vedligeholdes gennem uddannelse. Der er et ønske om bedre tolke, især efterspørges forbedring af deres evne til at oversætte, men også til at forholde sig mere professionelt til arbejdet.

Personalets opførsel

Forslagene går især på, at personalet skal udvise mere respekt og være mere venlige, imødekomme, lyttende, opsøgende og opmærksomme over for patienterne. Ligeledes bør sundhedspersonalet altid overholde tavshedspligten og udvise større diskretion, når patienter henvender sig til personalet.

Information

Syv procent af deltagerne efterlyser bedre information fra sundhedsvæsenet om sygdomme, behandling og medicin. Derudover ønskes mere information om sundhedsfremme og forebyggelse. Fra flere bygdebeboere efterlyses en klarere ordning om lægebesøg samt bedre information i forbindelse med udskiftning af bygdesundhedsmedarbejdere.

Diverse forslag

Forslagene omfatter bl.a. ønsker om, at rygning ikke bør foregå lige uden for sygehuset, samt at maden skal være bedre.

De enkelte sundhedsdistrikter har fået tilsendt en rapport om tilfredshed og forslag til forbedringer i netop deres distrikt.

Kommunikation og brug af tolk

Omkring halvdelen af patienterne i sundhedsvæsenet bruger tolk, når de skal kommunikere med sundhedsvæsenets personale. Uanset hvordan man taler med lægen er kommunikationen mellem patient og læge ikke uden problemer. I den gruppe, der taler samme sprog som lægen, er der lige mange, der oplever sprogproblemer i 1993 og i 2009. Blandt dem, der bruger tolk, er andelen der ofte oplever sprogproblemer halveret fra 21% til 10%. Der er altså noget der tyder på, at tolkefunktionen er blevet bedre.

Sundhedsvæsenets anbefaling af fødested

Det har gennem mange år været sundhedsvæsenets klare målsætning, at alle fødser skal foregå på et sygehus, en målsætning, der kun delvis har været enighed om i befolkningen. Således mente 10% af bybefolkningen og 35% af bygdebefolkningen i 1993, at normale fødsler godt kan foregå i hjemmet eller på sygeplejestation. Alle var dog enige om, at vanskelige fødsler skal foregå på et sygehus. Enten på det lokale sygehus, som 2/3 mente, eller på Dronning Ingrid's Hospital, som 1/3 mente.

I den aktuelle undersøgelse går 94% ind for, at normale fødsler skal foregå på et sygehus, ligesom mere end halvdelen (53%) mod 1/3 i 1993 mener, at vanskelige fødsler skal foregå på Dronning Ingrid's Hospital.

Der er således tale om en tydelig udvikling siden 1993 i retning af at foretrække fødsel på sygehuset og af at være enige i sundhedsvæsenets anbefaling om, at vanskelige fødsler bør finde sted på specialafdelingen på Dronning Ingrid's Hospital.

Folkesundhedsprogrammet Inuuneritta

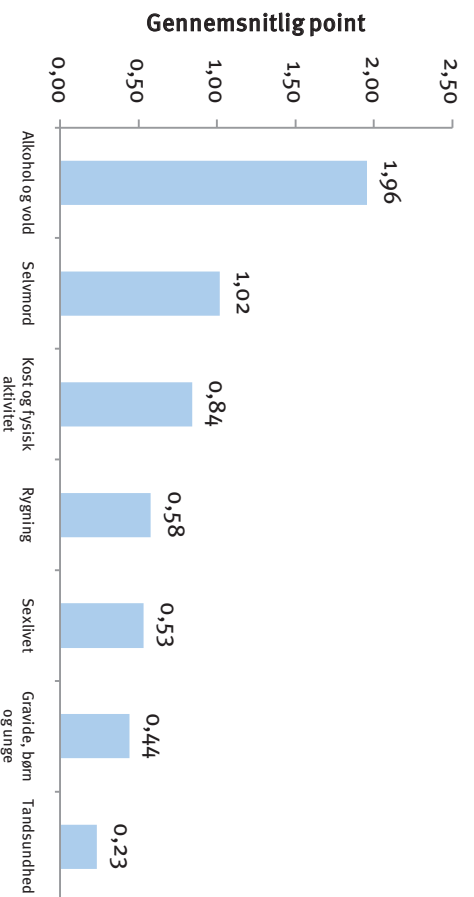
Folkesundhedsprogrammet Inuuneritta blev politisk vedtaget i efteråret 2006, og 72% af de personer, der blev interviewet i 2007, har hørt om Inuuneritta.

Inuuneritta indeholder den grønlandske regerings, Naalakkersuisut's strategier og målsætninger for folkesundheden 2007-2012. Programmet dækker en bred vifte af væsentlige folkesundhedsproblemer og indsatsområder. Overskrifterne er:

- Alkohol & hash
- Vold, voldtægter og seksuelle overgreb
- Selvmord
- Kost og fysisk aktivitet
- Sexliv
- Rygning
- Børn og unge
- Ældre
- Tandplejen

Alle, der blev interviewet i 2005-2008, fik udleveret en liste med Inuuneritta's temaer og blev bedt om at udpege de tre vigtigste emner på en skala fra 1 til 3, hvor 3 er vigtigst.

Blandt Inuuneritta's temaer er det helt klart misbrug af alkohol og hash samt vold og seksuelle overgreb (de to temaer var ikke adskilt ved Befolkningsundersøgelsens start), der prioriteres højest af deltagerne i befolkningsundersøgelsen.

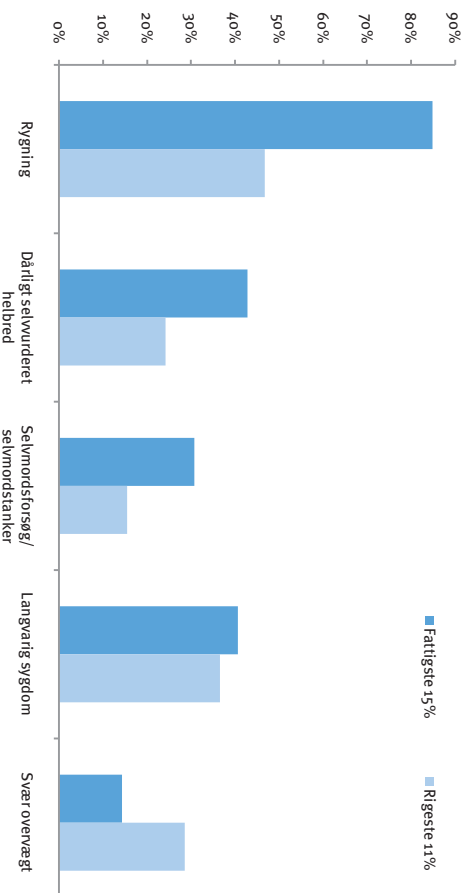
Befolkningens vurdering af vigtigheden af Inuuneritta's temaer.

8. Ulighed i sundhed

- Grønland er præget af ulighed i sundhed, og mange sociale forskelle er øget siden 1993.
- Rygning, dårligt selvvurderet helbred og selvmordsforsøg er mest udbredt blandt de mindre velstående.
- Langvarig sygdom forekommer nu med samme hyppighed blandt de rigeste og de fattigste.

Grønland er på mange punkter præget af ulighed i sundhed. For eksempel er spædbarnsdødeligheden meget højere i Østgrønland og i byggerne i yderdistrikterne end i det centrale Vestgrønland, og forekomsten af selvmord er meget højere i Østgrønland end i Vestgrønland. Figuren viser, hvordan der er udtalte forskelle mellem den mest velstående del af befolkningen og den mindst velstående del af befolkningen.

Rygning, dårligt selvvurderet helbred og selvmordsforsøg er mest udbredte blandt de mindre velstående, mens der ikke er nogen forskel, hvad angår langvarig sygdom. Overvægt derimod er mest udbredt blandt de mest velhavende. Ulighedsmønsteret svarer til det, der blev fundet i 1993 og 1999, men for både rygning, selvmordstanke og selvmordsforsøg samt overvægt er de sociale forskelle øget.

Forskell i helbred mellem de mest velhavende og de mindst velhavende i Grønland 2005-2009.

Bliver uligheden større eller mindre?

I 1993 var der flere rygere i de lavere end i de højere socialgrupper. Det er der stadig. Der har dog siden 1993 været et fald i andelen af rygere i alle erhvervsgrupper og særligt blandt dem, som har et job, der kræver en længere uddannelse, eller som er fangere eller fiskere eller studerende.

I 1993 var forekomsten af rygning 24% større blandt personer uden for erhverv end blandt dem med et job, der kræver en længere uddannelse. Denne forskel er nu steget til 48%. Målt på denne måde er de sociale forskelle i rygning altså øget siden 1993.

I 1993 var der udtalte forskelle i selvvurderet helbred mellem erhvervsgrupperne, og selvvurderet helbred var dårligere i bygder end i byer, også selvom forskellen i erhverv blev taget i betragtning. Der er stadig erhvervsforskelle og forskelle mellem by og bygd, især for kvinder. Både i 1993 og i den aktuelle undersøgelse vurderer kvinder deres helbred dårligere i bygder end i byer, uanset hvilken social position de har. Forskellene mellem by og bygd har altså ikke ændret sig til det bedre.

I 1993 var der ikke forskel på forekomsten af selvmordstanker i byer og bygder. I byerne havde 8% af deltagerne haft selvmordstanker inden for det seneste år imod 6% i byggerne. Dette billede har ændret sig: 7% i byerne har haft selvmordstanker inden for det seneste år – altså lidt færre end i 1993, men i byggerne er tallet steget til 12% – altså betydeligt flere end i 1993. Den høje forekomst af selvmordstanker i byggerne gælder både for mænd og kvinder.

Det er ikke muligt at give et entydigt svar på, om den sociale og regionale ulighed bliver større eller mindre. En del forskelle øges, mens andre er uændrede eller bliver mindre. Det er dog tydeligt, at der ikke er tale om en generelt stigende lighed i sundhed.

9. Konklusion og fremtidsperspektiver

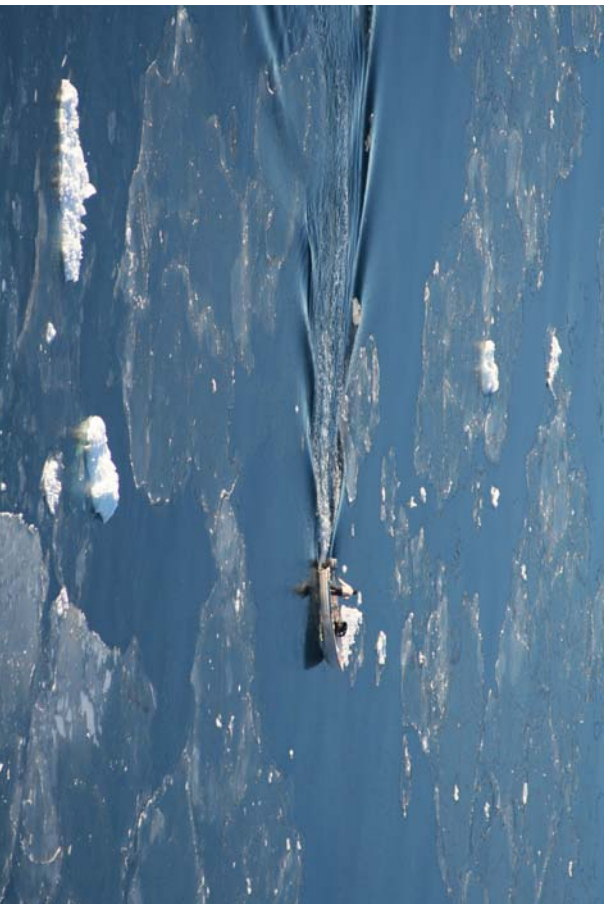
Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2009 er en landsdækkende undersøgelse af sundhed og sygdom, som er gennemført ved starten af Grønlands første folkesundhedsprogram, Inuuneritta. Den tegner et billede af sundhedstilstanden før Inuuneritta og viser sammen med befolkningsundersøgelserne fra 1993-1994 og 1999-2001, hvordan udviklingen så ud, før vi fik et folkesundhedsprogram.

Overordnet set er befolkningens selvvurderede helbred blevet dårligere siden 1993, og næsten alle har inden for de seneste 14 dage haft en eller anden form for gener. Det er dog muligt, at dette ikke skyldes mere sygdom, men en lavere tærskel for, hvornår man føler sig syg.

Kostvanerne har ændret sig i usund retning, og en stigende andel af mænd og især kvinder er svært overvægtige. Mange har type 2 diabetes og forhøjet blodtryk. Der er blevet færre rygere, men 66% rygere blandt den voksne befolkning er stadig alt for mange.

Der er en høj forekomst af selvmordstanker og selvmordsforsøg især blandt yngre kvinder, hvilket er et udtryk for dårlig psykisk trivsel.

Tilfredsheden med sundhedsvæsenet er steget siden 1993, men det er stadig de samme ting, befolkningen er utilfreds med, herunder for eksempel mangel på faste læger.

Endelig kan det konstateres, at der er stor ulighed i sundhed – mellem rig og fattig, mellem by og bygd, og mellem erhvervsgrupper. Der er ikke noget, der tyder på, at denne ulighed er mindsket siden 1993

De fleste kender folkesundhedsprogrammet Inuuneritta, og blandt Inuunerittas temaer er der klart mest opbakning omkring bekæmpelse af misbrug af alkohol og hash.

Det er tanken, at Inuuneritta fremover skal følges ved hjælp af nogle indikatorer for sundhed, herunder selvvurderet helbred, social ulighed, drukkemønstre, seksuelle overgreb og rygeforekomst. En stor del af disse indikatorer stammer fra de gennemførte befolkningsundersøgelser, som fremover skal ændres til et løbende program for målrettede befolknings-survey eller overblikksundersøgelser.

Befolkningsundersøgelserne er ikke bare en monitorering af befolkningens sundhed. De indeholder også en videnskabelig komponent. Der er gennemført - og er ved at blive gennemført - en række ph.d.-studier - en af de højeste, videnskabelige uddannelser i Grønland og Danmark - med udgangspunkt i data fra befolkningsundersøgelserne. De videnskabelige analyser kommer især til at handle om kost, fysisk aktivitet, ludomani, ulighed i sundhed, vold og overgreb, miljømedicin, selvvurderet helbred og sammenhængen mellem sociale forhold og helbred.

assigiingisutegarnerat paasinarpoq. 1993-imiillu tamatuma annikillimasinnaanera malunnaateqarani.

Innuttaasut peqqissuunissaannut sulniut Inuuneritta amerlanerit ilsimaneqarpoq, Inuunerittamilu sammisat akornanni imigassamik ikiaroornartumillu hash-imiik atornerluinerup akiornimeqarmissaa peqataasuut ersarissumik taperserreqarpoq.

Peqqissutsimut uuttuuti, ilaatigut nammineq peqqissutsip, inuttut atukkat assigiingissutaasa, imigassamik atueriaatsip, kinguaassiuutitigut atornerluisarnerup pujortarnerullu naliliviginerisigut Inuunerittap malittarineqarnissaa eqqarsataavoq. Uuttuutigalugit atorneqarsinnaasut ilarpassui innuttaasunik misissuisitsisarneeerput, siunissamilu aalajangersimasunik sinerdaqarluni innuttaasunik misissuisitsineri najoqutarisartagassatut atugassanngorlugit allanngortinneqassapput.

Innuttaasunik misissuisitsinerit innuttaasut peqqissusaannik naliliinerinnaanatik ilisinatusarnermittaaq ilaqarput. Ilisimatuussutikkut misissuinerit nerisanut, timip atorneranut, aningaasaanoornermut, peqqissutikkut assigiingissutsinut, persuttaasarnermut kinguaassiuutitigullu atornerluisarnermut, avatangiisit peqqinnermut sunniutaannut, nammineq peqqissutsip nalilivigineranut kiisalu inuttut atugarisat peqqissutsimut sunniutaannut- innuttaasunik misissuisitsinerimi paasissutissanik tunngaveqarlutik ilsimatusarrikkut qaffasinnerpaamik ilinniagartunik (ph.d.-studier), Kalaallit Nunaanni Qallunaallu Nunaanni naammassinnittoqareerlunilu ingerlatsisoqarpoq.

1993-imi illoqarfanni nunaqarfnnilu imminorinissamik eqqarsateqarsimasut amerlaqatigiipput. Ukiup kingulluup ataatsip ingerlanerani illoqarfimmi najugalit 8%-i nunaqarfmmilu najugalit 6%-i imminorinissamik eqqarsateqarsimapput. Taamaattoqarnera allanguuteqarsimavoq; imminorinissamik eqqarsateqarsimasut illoqarfni najugalit 1993-imit 7%-inut apparlutik ikinnerulaalersimapput, nunaqarfnni 1993-imut saniliulluqit amerleriaqalutik 12%-inut qaffassimallutik. Nunaqarfnni imminorinissamik eqqarsateqarsimasorpassuit arnaallutillu angutaapput.

Inuttut atugarisatigut nunallu immikkoortuini peqqissutsikkut assigiingissutsit annertusissanersut annikillissanersullunnit ersarissumik oqaatigiuminaappoq. Assigiingissutsit arlallit annertusipput, allat nikinnatik annikillitulluunnit. Peqqissutsikkulli assigiinnerulersoqannginnera ersarippoq.

9. Inerniliineq sinissamullu takortuineq

2005-2009-mut Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaannik misissuistsineq, innuttaasut peqqissuunissaannut Naalakkersuisut anguniagassatut siunniussaata Inuuneritap aallarnerreqarnerani naammassineqarpoq. Innuttaasut peqqissusaannik misissuistsinerup matuma, 1993-1994-imi aamma 1999-2001-imi misissuistsinerit, Inuunerita-mik taallugu suliniuteqarneq sioqqullugu innuttaasut peqqissusaat takutippa.

Innuttaasut peqqissutsiminnik nalilinerat ataatsimut isigalugu 1993-imiit ajornrulersimavoq, tamarluinnangajammillu ullut 14-it kingullit ingerlanerani arlaannik ippiuteqarsimapput. Napparsimanerulersimanermik tamanna pissuteqarani napparsimasutuli misigiaartalersimanermik patsiseqarsinnaavoq.

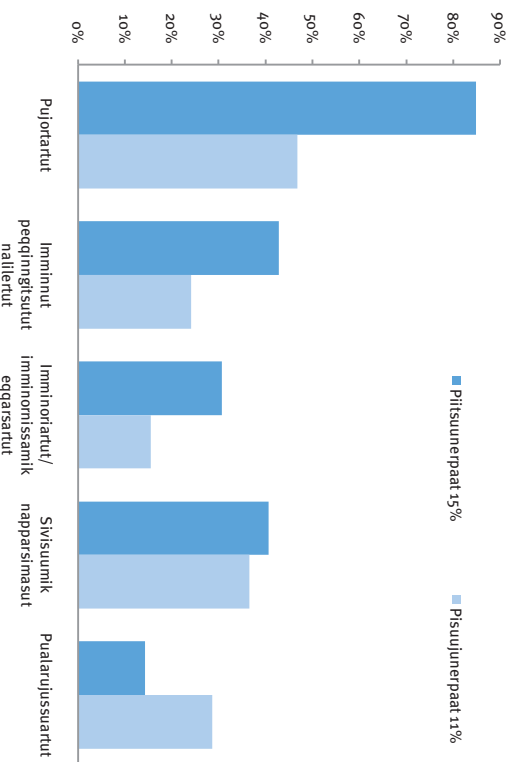
Nerisat peqqinnannginnerulersimapput, angutillu amerlartortut minnerunngitsumillu arnat pualavallaaruussuaput. Amerlasuut sukkornermik type 2-mik nappaateqarput taqganilu naqtsinerat qaffasippallaarluni. Pujortartut ikilisisimapput sulili amerlavallaarput inersimasummi 66%-ii pujoftartuuapput.

Imminorinissamik eqqarsateqarsimasut imminoriarimasullu, sualumnik arnat inuusuttut akornanni amerlapput, taamaattoqarnera eqqarsartaatsikkut toqqissisimanginnermut takussutissaavoq.

1993-imut saniliullugu peqqinissaqarfmmik atuusut naammagisimaarinninnerulersimapput, innuttaasulli naammagittaalluutaat, ilaatigut aalaakkaasumik atorfilinnik nakorsaqannginneq, allanngoratik.

Kiisalu pisuut piitsullu, illoqarfmmiut nunaqarfmmiullu inuusutsisaruitlegatigiikkautaallu, akunnerninni peqqissutsikkut annertuumik

assingupput, pujoftarnermullu, imminorinissamillu eqqarsarnernut, imminorianernut pualavallaarnermullu tunngatillugit inuttut atukkatigut assigiingissutsit annertusisimapput.

2005-2009-mut Kalaallit Nunaanni pissarisaarnerit pissakiliormerillu peqqissutsimikkut assigiingissutaat.

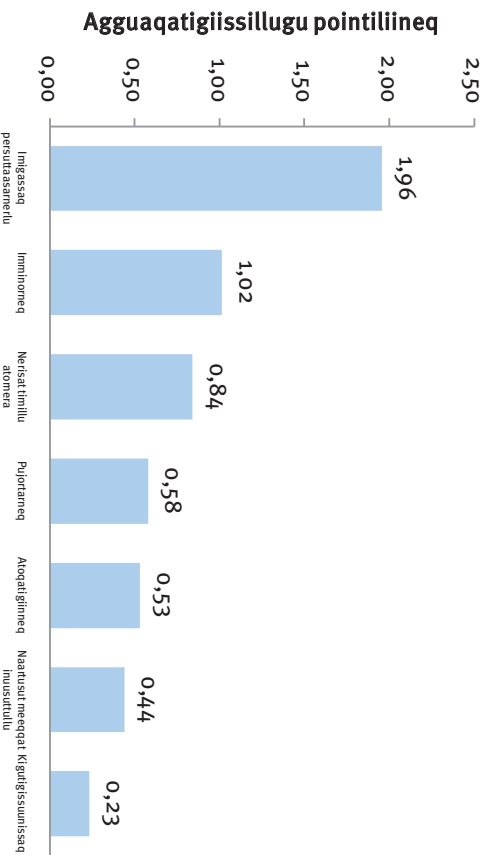
Naligiingineq annertusisava annikillissavaluunniit?

1993-imi pissarisaaarnernut sanillullugit pissakiliormerit akornanni pujoftartut amerlanerupput. Sulilu taamaattoqarluni. 1993-imiilli inuussutissarsiutini tamaginni, pingaartumik sivisuunik ilinniagagarfusimasunik sulffillit, piniartut imaluunniit aalisartut ilinniartulluunniit, pujoftartut ikileriarput.

1993-imi inuussutissarsiuteqanngitsut akornanni pujoftartut, sivisuunik ilinniagagareerluni sulffillinut sanillullugit 24%-inik amerlanerupput.

Assigiingissut taanna 48%-inut qaffassimavoq. Taamaasilluni pujoftartarnerup inuttut atukkanut attuumassuteqarnerata nikingassutaa 1993-imiit annertunerulersimavoq.

1993-imi illoqarfinni nunaqarfinnilu inuussutissarsiutillit akornanni nammineq peqqissutsimik nalliineq annertuumik assigiingissuteqarpoq, inuussutissarsiutit suuneri naliiinermi ilanngunneqaraluit, nunaqarfinmiut peqqissusertik ajornerusutut nalilerpaat. Inuussutissarsiutit illoqarfinni nunaqarfinniluunniit najugaqarneq, pingaartumik arrani sulii assigiingissuteqarput. 1993-imi misissuinermilu matumani nunaqarfinmiut arrartaasa atukkatik apeqqutaatinngit peqqissusertik ajornerusutut nalilerpaat. Taamaammatt illoqarfinni nunaqarfinnilu assigiingissutsit pitsanngoriaateqarsimannngillat.

Inuuneritami sammisat pingaaruteqassusaannut inuuttaasut naliiinerat.

8. Peqqissutsikkut assigiingissutsit

- Peqqissutsikkut assigiingissutsit Kalaallit Nunaannut sunniuteqarput, 1993-imiillu inuttut atugarisatigut assigiingissutsit suli annertuseriarsimapput.
- Pujortarneq, imminut peqqingitsutut nalilerneq imminoriartarnerlu pissakinnerusut akornanni nalinginnaaneruvoq.
- Sivisuumik napparsimasarneq pitsuunerpraat pisuujunerpaallu akornanni assigiimmik atugaalersinavoq.

Peqqissutsikkut assigiingissutsit sorpassuartigut Kalaallit Nunaannut sunniuteqarput. Ass. Kitaata qeqqanut sanilliullugit Tunurni nunaqarfinilu avinngarusimanerusuniituni meeraqqat toqusartut amerlanerujussuupput, Tunumilu imminortartut kitaani imminortartunut sanilliullugit amerlanerogalutik. Inuuttaasut pissarisarnerit pissarisaainginnerillu assigiingissutaat qanoq annertutigisov assilartaluussami takuneqarsinaavoq.

Pujortarneq, imminut peqqingitsutut nalilerneq imminoriarnerlu pissarisaainginnerusuni nalinginnaaneruvoq, sivisuumili napparsimasarneq assigiimmik atugaalluni. Palavallaarnerli atugarisaaernerusuni nalinginnaaneruvoq. Peqqissutsikkut assigiingissutsit 1993-imi 1999-imi missuinermi paasisaanut

Innuttaasut peqjissuunissaannik suliniut Inuunerita

Innuttaasut peqjissuunissaannik suliniut Inuunerita 2006-imi ukiakkut politikkitikkut akuersissutigineqarpoq, 2007-imiilu apersorneqartut 72%-iisa Inuunerita suusooq tusarsimavaat.

Inuunerita Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut 2007-imiit 2012-imit suliniutissatut siunniussaannik imaqarpoq. Pilersaarut innuttaasut peqjissusaannut tunngatillugu unammilligassannik suliniuteqarfususannillu pingaarutillinnik assigiinngitsunik makkuninnga qulequtatlinnik imaqarpoq:

- Imigassaq ikiaroomartorlu hash
- Persuttaaneq, pingitsaalliluni atoqateqarneq kinguaassiuutigullu atornerluineq
- Imminorneq
- Nerisat timillu atornera
- Atogatiglinneq
- Pujortarneq
- Meeqqat inuusuttuqqallu
- Utoqqat
- Kigutigissaaneq

2005-imiit 2008 ilanngullugu apersoneqartut Inuuneritamni sammisat akornanni pingaarnerutitaminnik 3-nik toqqaaquneqarput 1-imiit 3-mut kisitsitalerlugit 3 pingaarnerpaajutillugu.

Inuuneritamni sammisat akornanni imigassamik ikiaroomartumillu hash-
inik atornerluineq, persuttaasaneq kinguaassiuutigullu atornerluisarneq
(Innuttaasunik missuisitsinerup aallartinnerani sammisat taakku marluk
immikkooitneqanngilat) tullerifaarinerni salluunneqartussatut peqataasunit
ersarissumik tsummerfigineqarput.

Paasisutissat
Peqataasut 7%-iisa nappaati, nakorsartineq nakorsaattillu pillugit peqinnissaqarfimmit pitsaaneruummik paasisutissinneqartarnissaq ujarforpaat. Tamatumna saniatigut peqqissuunissaq pinaveersartitsinerlu pillugit annertunerusunik paasisutissinneqarnissaq kissaatigineqarpoq. Nakorsamit tikineqartarneq pillugu ersarinnerusunik aaqissuusisogarnissaa - nunaqarfimmilu peqinnissakkut sullissisut taarserneqassatillugit pitsaaneruummik paasisutissinneqartarnissaq nunaqarfimmiumit arlaqartunit ujarforneqarpoq.

Sinnerasuuti assigilingitsut

Napparsimavivup silatninguani pujortartoqarunnaarnissaa nerisallu pitsaanerumissaat sinnerasuutinut ilaapputtaq.

Peqinnissaqarfimmit sullinneqarnerup qanoq isumaqarfigineqarnera pitsaangorsaataasinaasutullu sinnerasuutit nalunaarusiaangorlugit najukkani peqqissaaveqarfimmut pineqartunut tamanut nassinneqarput.

Attaveqatigiinneq oqalutseqarnerlu

Peqinnissaqarfimmut saaffigimittartut affaasa missaat sulisumik oqalogatseqassatillutik oqalutseqartariqartarput. Napparsimasup nakorsamik oqalogatseqarnera qanoq ikkaluaraangat, nakorsap napparsimasullu immimmut attaveqatigiinnerat ajornartorsuutaqanngitsoorneq ajorpoq. Napparsimasut nakorsap oqaaseqataasa oqalogatigimnermini ajornartorsuuteqartut 1993-imi 2009-milu amerlaqatigiipput. Oqalutseqartartut akornanni paatusungassuteqartartut affaannangorlutik 21%-iinit 10%-inut apparsimapput. Tamanna oqalutseqarnerup pitsaangoriaateqarsimaneranut takussutissaasorinarpoq.

Peqinnissaqarfup sumi ernisoqarsinnaaneranut inneruusutaa

Erninerit tamarmik napparsimavivimmi pisarnissaat peqinnissaqarfup ukiorpanni siunniusimasaraa ersarissaq, siunniussaq innuttaasut ilaannaanmit tapersersorneqarsimasoq. Arlaannik pinartoganngippat 1993-imi illoqarfimiut 10%-iisa nunaqarfimmillu 35%-iisa angerlarisimaffimmi nunaqarfulluunnit peqqissaaveqarfiani ernisoqarsinnaasariqaqrsoraat. Pinartogartilluguli napparsimavivimmi ernisoqarnissaa tamarmik isumaqataaffigaat - marlunnik pingajortarertutaasa isumaat naapertorlugu sumiiffimmi napparsimavivimmi - pingajortarertutaasalu isumaat naapertorlugu Dronning Ingridip Napparsimavivissuani.

Mississuinerimi matumani pinartogartinnagu napparsimavivimmi ernisoqartarnissaa 94%-it isumaqataaffigaat, pinartogarpalli 1993-imi pingajortarertutaasa isumaqataaffigisaat, tassalu Dronning Ingridip Napparsimavivissuani erninissaq, maanna peqataasut 53%-iinit isumaqataaffigineqarpoq.

Taamaasilluni 1993-imumt sanilluullugu napparsimavivimmi erninissaq malunnaatitimmik kissaatigineqarnerulerpoq, peqinnissaqarfimmi inneruusutaa pinartogartillugu Dronning Ingridip Napparsimavivissuani ernisoqartarnissaa isumaqataaffigineqarnerulerluni.

Siunnersuutit nalinginnaanerusunut tunngasut soorlu piffissamik inniminniisarneq, utaqqisarneq, sulisut pissusilersortarnerat peqinmissaqarfllu innuttaasunut paasisutisiisamera, nukkippassuarnik atuinnigikkaluarluni pitsaanerulersinneqarsinnaapput. Peqinmissaqarfimmit sullinneqarnerup iluarineqarnerulernearnik tamatuma kinguneqarimissaa qularutissaanngilaq.

Pitsannguutissat siunnersuutit

Peqinmissaqarfimi piorsaaneq

Siunnersuutit amerlanersaat peqinmissaqarfimi piorsaanissamut tunngassuteqartut, atorfirmimmi aalaakkaasunik amerlanerik nakorsanillu atorfirmimmi aalaakkaasunik pisariqartitsinermik tikkuussipput. Ilinniasimasuunerusunik sulisoqarimissaq, najukkamilu nakorsartissinnaaneq, nappaatinik suussuserisinnaaneq peqqissarreqarsinnaanerlu kissaatigineqarputaq. Nunaqarfimnit pingaartumik nakorsanit tikiinneqakulanerunissaq qarasaasiarlu atorlugu nakorsartinneqarsinnaaneq ujarorneqarput. Nakorsanik immikkut ilsimasalinnik, soorlu nakorsanik amerluutinut stulluutinullu imikkut ilsimasalinnik amerlanerik atorfnititsisoqarimissaa pitsaanerusunillu atorqoarimissaq arlalitt siunnersuutitigaat.

Piffissamik inniminniisarneq utaqqisarnerlu

Peqinmissaqarfimmi pitsannguutissat siunnersuutit 19%-i utaqqinermut piffissamilu inniminniisarnermut tunngassuteqarput. Sualummik nakorsartimissamut utaqqisarnerup sivikilisinneqarimissaa kissaatigineqarpoq. Peqatigalugu nakorsiarimissamut piffissamik inniminniisarnerup pisariunnginnerulersimissaa, utaqqisarnerup sivikililineqarimissaa utaqqisarfnillu pissutsit pitsaanerulersinneqarimissaat arlalitt kissaatigaat.

Sulisut ilinniagqassutsikkut pikkorissusaat

Sukuminerusunmik misssortittarimissaq pegataasut oqariartuutaasa pingaarnerit ilagaat. Tamatuma saniatigut sulisut ilinniagqassutsikkut piginnaasaqarnerusariaqarput; sulisut taarseraannerujussuat pissutaalluni misilittakkat amigaataaapput. Sulisut ilinniagqagassusaasa ilinniartitaanikkut qaffassartuarnegarimissaat arlalittaaq siunnersuutigaat. Piginnaasaqarnerusunik oqalutseqarimissaq, pingaartumik nutserisinnaassutsikkut piginnaasat pitsaanerulersinneqarimissaat, ilinniagqagassuserlu tunngavigalugu sullissilluarisinnaanissaq ujarutukkat pingaarnerit ilagaat.

Sulisut pissusilersortarnerat

Siunnersuutini sulisut napparsimasunut ataqqininnerunissaat, inussiarnermerunissaat, qanilaartuunissaat, tusarnaarnerunissaat, utaqqiinnaratik saaffiginnittarimissaat soqutiginnittuunissaat, tusarnaarnerunissaat, pingaartinneqarpoq. Sulisut ni pangiuussusaatitaanerminnik tamatigut ataqqinittuunissaat, napparsimasullu saaffiginnikkaangata paqumisinnaaveersaarimissaat pingaartinneqarportaaq.

qulakkivinnegarsinnaangilaq, pineqartulli peqqinnissaqarfimmi sukumiinerusumik misissorfitartaqarput.

Illoqarfimmi nunaqarfimilu assigimngisutsit

Sukkorneq type 2, taqqat qalipperlutik qerattarnerat aallu taqqanut naqitsinerata qafasippallaanera ilaatigut ”atugartuusutsip nappaataannik” taaneqartartut, qanqaanilli inooriaatsimut sanliullugit inuiaqatigimni nutaanerusuni uninnngaannarlutik inooriaaseqartuni ullutsimnilu nerisarineqalersunik nerisqartuni, atugaanerat annertuneruvoq. Taamaammat Kalaallit Nunaanni nunaqarfimni illoqarfimnilu aamma assigimngisutegarnissaa naatsorsuutigisariqarsorinarpoq, kisiannili taamaaqqissaangilaq. Naatsorsuutigisatut puilavallaarneq illoqarfimmut sanliullugu nunaqarfimni annikinneruvoq, nunaqarfimnili sukkortut amerlanerupput.

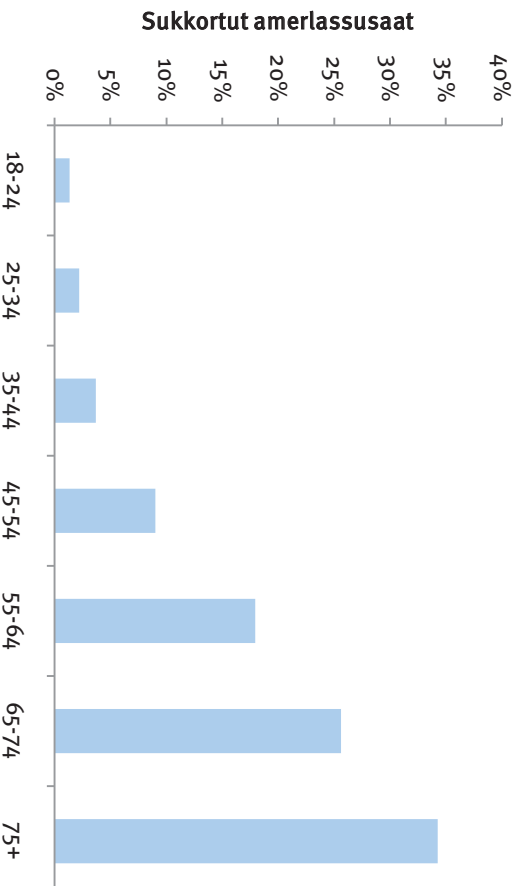
7. Nakorsaaneq pinaveersaartitsinerlu

- Peqqinnissaqarfimmit sullinneqarnerup iluarineqanera 1993-imit sanliullugu annertusisimavoq, naammagimngisalli peqataasut tallimararterutingajaasa oqatigisaat 1993-imi naammagimngisatut oqaatigisat assigaat.
- Peqataasut tamarluinnangajammik isumaat naappertorlugu napparsimmavimmi ernisoqartartaqarpoq.
- Imigassamik ikaroorartumnilu hash-imik atornerlutineq innuttaasut peqqissuunissaat pillugu suliniuumi Inuuneritammi sammisanit tamanit pingaerneruutinneqarpoq.

Misissuisitsinerimi peqataasut affai sinnerlutigit, tassalu 53%-ii qaammatic kingullit 3 ingerlaneranni peqqinnissaqarfimmut attaveqarsimapput, illoqarfimni 58%-iullutik nunaqarfimnilu 40%-iullutik. Taakkunannga arnat utogqaallu amerlanerupput. Peqqinnissaqarfimmut attaveqarsimasut amerlanersaasa (82%) sullinneqarnerfik, misissorfinnerugajullunilu nakorsartinnerugajuttoq, iluaraat. 18%-ili 1993-imi misissuisitsinermit 28%-iუსunit tkinnerusut, peqqinnissaqarfimmit sullinneqarnerfik ataasarlutik arlalerarlutilluunniit naammagimngilaat. Iluarisimaarinninnerup annertusinera peqqinnissaqarfup neqeroorutaasa pitsaanerulersimanerannik patiseqaannarani, 1993-imiilli isumalluamnerup annikillisiinanerannik patiseqarsinnaavortaqaq.

Naammagimngisat 1993-mi naammagimngisannut assingupput pitsannguutissatullu siunnersuutit imminnut eqqaanarlutik.

Siunnersuutit amerlasuut nukkissanik annertunerusunik atuuffiusariqassapput imal. sulussasaaleqneq pissutigalugu pivusunnngortikkuminaassallutik.

Kalaallit Nunaanni sukkornermik nappaatillit ukiuinut agguarlugit. 2005-2009-mut innuttaasunik misissuisitsineq.

Sukkorneq

Sukkorneq Kalaallit Nunaanni nalinginnaaneruumik atugaasoq tassaavoq sukkorneq type 2. Sukkorneq type 2 kinguaarinni kingornuttakkanik saniatigullu peqqinnanngitsumik inooriaaseqarnermik patsiseqarajunneuvoq.

Type 2-mik sukkoraanni timip insulin iluaqutigalugu aap akua sukkooq appartissinnaaneq ajorppaa. Aap akuisa sukkut pissusissamisoormeriniit qaffasippallaalerinerinut kiisalu type 2-mik sukkulermermut ikaarsaarmerit ataannartumik malunnannngitsumillu pisarput. Type 2-mik sukkorneq qassitigut malugineqartanngilaq, taamaattoq taama nappaateqarnikkut taqqat qalipperlutik qerattarnissaat uummalluuteqalernissarlu ulorianaateqarpoq.

1960-ikkut aallartisimalerneranni misissuisitsineranni annertuumi sukkornermik nappaatilinnik naammattoosisoqanngingajavippoo, ukiullu arlalissuit sukkorneq kalaallinit nappaatigineqarsorineqarani. Taamaattoqannginneera 1999-imi 2005-imiillu 2009 ilanngullugu innuttaasunik misissuisitsineranni uppernarsineqarpoq. Innuttaasut 65-iti sinnerlugit ukiullit 28%-ii sukkornermik type 2-mik nappaateqarput, utogqaliartormerlu ilutigalugu amerliartuplioorput, Qallunaallu Nunaanni pissutsinut saniiliullugit amerlanerullutik.

Innuttaasunik misissuisitsineranni 247-t sukkornermik type 2-mik nappaateqartut paasineqarpoq. Taakkunanga 62-iinnaat taama nappaateqarnerminnik ilisimannipput. Sukkornermik type 2-mik nappaateqarnerup suussusersinarnera ajornakusoorsinnaavoq, misissuisitsinermillu peqataankut misissortinneq ataaseq tunngavigalugu ilumut sukkornermik nappaateqartogarnera

BMI atorlugu naatsorsuineri taamaallaat angutit 19%-ii arnallu 27%-ii pualavallaarujuussuurlutik – amerlavallaarujuussuugaalli!

Pualavallaartut amerliartornerisa innuttaasut napparsimalersinnaanerannut qanoq sunniuteqarnerata misissuivigineqarnissaa amigaataavoq, nunanili allani misissuineri paasisat naapertorlugit pualaneq, uningaannarneq nappaatillu anigugassaangitsut, soorlu sukcorneq type 2, kiisalu uummatikkut taqqatigullu nappaateqarneq qularutissaangitsumik immiinnut attuumassuteqarput. Pualasuat amerliartornerat ilutigalugu nappaatit anigugassaangitsut tamatumma nassatarisartagaasa amerliartornissaat naatsorsuutigisariqaqpoq.

Kalaallit ass. qallunaanut sanillullugit pualanertik ajoqutiginginnerorpassipaat, kalaallinissaarli aap taqqanut naqtsinerata qaffanneri, aap akuata orsup kolesterol-ip qaffanneri, sukcorneq type 2, nappaatillu allat pualanerup nassatarai.

Aap taqqanut naqtsinerata qaffasineri

Aap taqqanut naqtsineri nakorsamit peqissasumilluunniit uuttorneqartarpoq. Naqtsinerit marluupput – uummatip eqittarnerani naqtsineq (systole) uummatillu gasukkarnerani naqtsineq (diastole) – taakkulu 140 - 90-ilu qaangersimappatigut naqtsineq qaffasippallaarpoq. Naqtsinerup qaffasippallaaneri nallinginaasumik malugineqarneq ajorpoq, ukiorpannili naqtsineq qaffasippallaarsimappat tamatumma nassataanik nappaateqaterrissaq ulorianaateqarpoq.

Innuttaasunik misissuistsineri angutit 40%-iini arnallu 32%-iini aap taqqanut naqtsinera qaffasippallaarpoq imal. qaffasippallaarneranut nakorsarittoqarpoq. Peqataasut qaffasippallaamik aap taqqanut naqtsineqartut sisamararterutaannaat nakorsaatorput, amerlalluinnartullu aap taqqanut naqtsinerata malltaralugu misissorneqartarnissaa iluaqutigissagaat, pisariqaqarpallu nakorsaaserneqartartaqartut paasinarpoq.

Kolesterol

Kolesterol-ip annertussusia aaversinnikkut paasineqartarpoq. Kolesterol-it assigiinnigitsut arlaqarput. Kolesterol-ip pitsaasup (HDL-kolesterol) taqqat qalipanilutik qerattarnissaraluat annikilisittarpara kolesterol-ili allat (soorlu LDL-kolesterol) taqqat qalipanilutik qerattarnissaat annertusisittarpara. Kolesterol-ip qaffasippallaaneri malugineqarsinnaaneq ajorpoq.

Aap akuata orsup pitsaasup HDL kolesterol-ip agguaqatigissillugu annertussusaa 1994-imiit allannguuteqarsimanngilaq, LDL-kolesterol-ili 10% pallingajallugu qaffassimavoq.

Pinaveersaartitsinermi, inuusuttunut inersimasunullu imminorinissamik pinoorussillutik eqqarsaatqartunut imminoriarsimasunulluunnit, suliniuteqarnerup ingerlatinnarneqarnissaa pisariaqarluinnarpoq. Ukiuni qaninnerni imminortarneq pillugu oqallinnerni angutit inuusuttut imminorajunnerusut qitiutinneqarput, misissuinerulli matuma arnattaq qitiutinneqarnissaat pisariaqartoq paasinarsitippaa.

Imminorinissamik eqqarsaatillit imminoriartartullu amerlaqisut, inuiaqatigiinni innuttaasut ilarpassuisa, pingaartumik arnat inuusuttut toqqissimanginnerannut takussutissaavoq. Taamaasilluni inuttut ineriartornermi inooqataaermitilu, atornerluinikkut kinguaassiuutitigullu atornerlugaanikkut ajornartorsuutit immikkut iliuseqarfigisariqarnerat misissuinermi paasisat taperserpaat.

6. Pualavallaarneq, sukkoorneq aamma uummatikkut taqatigullu nappaateqarneq

- Angutit 25%-ii armallu 57%-ii pualasoorujussuurtut oqaatigisariqarput.
- Innuttaasut 65-it sinnerlugit ukiullit 28%-ii sukkoornek type 2-mik nappaateqarput, nappaallu taanna nunaqarfinni annertunerusumik atugaavoq.

Innuttaasunik misissuistsinermi, Canadami Alaskamilu inuit akornanni misissuistsinerit assigalugit, sukkoorneq aamma uummatikkut taqatigullu nappaateqarneq immikkut sammineqarput. Siusinnerusukut misissuistsinermi Qallunaat Nunaannut sanillulugu Kalaallit Nunaanni sukkoorneq type 2 annertunerusumik atugaasoq paasineqarpoq. Inooiaatsip allangorneragut piniartutut inuunermiit allaffinni issiavimmi issiaannalermeri pualavallaalersut, sukkoornek type 2-mik nappaateqalersut, uummammikkut taqqamikulluunnit nappaateqalersut allanilu anigorneqarsinnaanngitsunik atugarissaalermerup naassataanik nappaateqalersut, ukiuni umtritilikkaani inuuffigisatsinni amerleriarinissaat naatsorsuutigisariqarpoq.

Pualavallaarneq

Pualavallaarneq naatsorsueriaaseq Body Mass Indeks (BMI) atorlugu oqimaassuseq angissutsip martoriaataanut agguarlugu naatsorsorneqarsinnaavoq. Pualavallaarneq ajornannginnerusumik immaqalumi pitsaanerusumik naakkut orsoqarneq ulorianaatilik, qitip uuttorneragut nalilerneqarsinnaavoq.

Kalaallit Nunaanni pualavallaartut amaanerusut amerliartupiloorput. Nunarsuaq tamakerlugu peqqinnissaq pillugu kattuffissuup WHO-p killiliussai naapertorlugit qitip uuttorneragut angutit 25%-ii armallu 57%-ii pualavallaarujussuurtut.

Imminortarnermut patsisaasut paasilerortorumi naatsuuqput. Imminortarneq pillugu ilisimatusaarnikkut paasisat naapertorlugit patsisaqataasartut tassaapput perortarnermi atugarisat, inuttut atukkat oqimaatsut, soorlu hammaineq aapparisap ilaqtutalluunniit akornanni saqitsaanerit, kinguaassiuutitigut atornerlu gaaneq, ikinguit akornanni ilaqtariniiluunniit imminortoqarsimanera imigassamilu ajornartorsiuteqarneq. Sukkagisumik ineriartorneq imminortartut amerliartorneqanngit pingaaruteqartutut nalilerreqarportaaq.

Ataatsimut isigalugu 1993-imiit imminornissamik eqqarsartut amerlassusaat allannguuteqarsimanngilaq, arnalli 25-niit 34-nik ukiullit akornanni pimoorullugu imminornissamik eqqarsartut marloriaatin gorsimapput. Pegataasut 15%-i inuunerimi ilaani imminortarsimapput.

Imminoriarsimasut pimoorusilluullu imminornissamik eqqarsateqarsimasut amerlanerit 18-it 49-llu akornanni ukioqarput. Arnat pingaartumik 18-iniit 24-nut ukiullit imminornissamik eqqarsartut angutitut sanilluullugit amerlapput. Arnani iliniarsimasuseq imminoriarnerlu imminnut ataqatigiipput. Ilinniagaqassuseq annikillartortillugu imminoriarsimasut amerliartarput. Atornerluineq ineriartornermilu atugariluutit imminoriarnerlu imminnut ataqatigiilluinnartuusut misissuinerimi uppernarsineqarpoq.

inuuneqarnissamik naatsorsuuteqarnerup annertusisimanageranik patsiseqarsinnaavorftaaq.

Angutit peqqissutsiminnik naliiներat 1993-imi misissuinermitu matumani arnat peqqissutsiminnik naliiներannit pitsaanerulaarpoq. Inuutissarsiuuteqannngitsut akorנanni peqqissutsiminnik ajuנגtsutut ajuנגgilluinarنartuulluunnit naliiisut ikinnerupput.

Ippiuutit nappaatillu ersiutaat

Ullut 14-it kingullit ingerlaneranni innuttaasut tamangajammik, tassalu 96%-ii, ataatsimik arlalinnilluunnit ippiuuteqarlutilluunnit nappaammut ersiuteqarsinapput, 31%-illu anniateqarlutilluunnit iluaagsaqarsinapput. Inuit 10-ugaangata 7-it ippiuutaat nappaammullu ersiutaat nalinginnaanerust nukinniipput, saanerillutik naggussanillutillu. Taakku saniatigut puakkut nappaatit ersiutaat, gasoqaneq, niagorlunnerlu nalinginnaasuuپput. Nappaatit ersiutaat amerlanerit pingaartummik niagorlunnerq, angutinut sanillullugu arnani atugaaneruvoq.

1993-имut sanillullugu nappaammut ersiutaasut ippiuutaanerpaat atugaanerat taamaaginнарluniluunnit annikilisimavoq, ippiuutaannгinnerillu atugaanerat annertusilluni. Taamaattoqarnera arnanut angutinullu assigiimmik atuuppoq. nappaammut ersiutaasut ippiuutaanerpaat angutini atugaanerat 32%-inuit 28%-inut apparsimavoq arnanilu 42%-inuit 34%-inut apparsimalluni.

Pegataasut 13%-ii, arnat angutillu amerlaqatigiit, ullut 14-it kingullit ingerlaneranni nappaateqarneritk, ajoquserisimanageritk allanilluunnit ajoquteqarneritk pissutigalugu nalinginnaasummik sularisartakkaminnik suliaqarsinnaasimangillat.

Sivisuummik napparsimanager

1993-имut sanillullugu sivisuummik napparsimasarnerq 44%-inuit 37%-inut appariarsimavoq. Misissuinermit pegataasut nunaqarfiimmortaat sivisuummik napparsimagajunnerupput (42%), Nuuummit (33%), illoqarfimilu allani najugallit (37%). Taamaattoqarnera arnanut angutinullu assigiimmik atuuppoq.

Nukitsigut naggussatigullu anniaatit innuttaasut arnartaanni angutitaannilu sivisuummik napparsimasarnermut patsisaagajunnersaapput. Patsisaagajunnerusut allat tassaaппut ajoqtoorsimanagerit kingunerit.

Imminorriissamik eqqarsarnerq imminoriarnerlu

Imminortarnerq Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqinnerannut tunngatillugu unammilligassat annerit ilagaat. Imminortarnerq angutini inuusuttuni atugaanerusoq, kraefeqarnermit uummallunnermилu amerliartuinartunit toqquitiqeartartunite, ukiunik inuuffissaraluanik amerlanernik annaasaqarfivoq. 2005-imiit 2007 ilanngullugu agguaqatigiisillugit inuit ukiumut 48-t imminortarput, imminortunilu angutit arnanit 2-3-riaammik amerlanerupput.

5. Kalaallit Nunaanni peqqinneq nappaatillu

- Ullut 14-it kingullit ingerlaneranni innuttaasut 96%-ii minnerpaamik ataatsimik arlalinnilluunnit peqqissutsimiklut ajornartorsiuteqarsimapput.
- Imminoriartuik eqqarsateqartut imminoriartullu amerlaqisut eqqarsartaatsikkut toqqissisimannginnerannut ersutaavoq, nutaajuorlu arnat 24-nit 34-nut ukiullit imminornissamik pimoorusilluik eqqarsateqartut 8%-imilit 16%-imut marloratinningsimanagerat.
- Innuttaasut akornanni sivisuumik napparsinassutaagaajunnerusartut tassapput nuktsigut naggussatigullu anniaatit.

Ilisimatusaatigalugu misissuinerit amerlanersaanni peqqinneq nappaateqannginnerut nalierneqartarpoq. Tamannalu soorunami isornartorsiomeqartarpoq, kisiannili peqqinnermut pitsaasumik uuttuutissarsineq killiliimmik iluatsippoq. Nammineq peqqissutsimik naliiiviginineq, inuup nammineq peqqissutsini qanoq isumaqarfigineraa aperalugu uuttuutit atornera, ilisimatuusutsikkuttaaq nalilinginnaasumik akuerisaavoq.

Innuttaasunik misissuistsineri inuup nammineq suna nappaatigisorineraa suullu ippiuutiginerai apequutigisarpagut. Taamaasilluta pegataasut hamminneq nappaammihnik naliihnerat tamakkisumik paasisinnaasarparput.

Peqqissutsimik naliiineq

Peqqissutsip naliermiarnerani apequutigineqartarpoq: ”qanoq peqqissutsit nalierusuppiuk?” – akissutigineqarsinnaasut 5-iupput – ”ajorluinnarpoq”-miit ”ajunngiliinnarpoq”-mut. 20%-it peqqissusertik ajunngiliunnartutut, 45%-it ajunnqitsutut, 32%-it naammaginatutut 3%-innaallu ajortutut imal. ajorluinnartutut nalierpaat.

Sivisuumik napparsimasimasut allanut sanillullutik peqqissusertik ajortutut naliermassuk tupinnangilaq. Taamaakkaluaq nappaateqarneq namminerlu peqqissutsip naliernera imminnut ataqatigilluinnartuunngilat. Innuttaasut 19%-iisa peqqissusertik pitsaasutut nalierpaat naak sivisuumik napparsimagaluarlutik. Taamaasilluta peqqissutsip nassuiaatitaata ajunnqitsortaa tikiiparput tassalu nappaateqaralualuni peqqissutut misigisimasinnaaneq.

Patsisaasinnaasumik nassaarinnaanngikkaluarluta innuttaasut peqissutsimihnik naliihnerat 1993-imumut sanillullugu ajornertulersimavoq. Nappaatit atugaanerulersimanagerannik patsiseqarsinnaavoq, tassunga ilutigittillugu sivisuumik nappaatigineqartut nappaatillu ersuutaat ippinaatilit annikinnerulersimapput. Ippiuuteqarfuumngitsumik, iluaalliorfuumngitsumik nappaateqarfuumngitsumillu

Persuttaqaaneq kinguaasiuutigullu atornerlunneqarneq
Persuttaqaaneq kinguaasiuutigullu atornerlunneqarneq peqqissutsimut ajoqusisut, Kalaallit Nunaanni ajornartorsuutit annerit lagaat. Innuttaasut 59%-iisa - inuusunnerit utogqaanerunitsit annertunerusumik, inersimasuunermini persuttaqaaneq imal. persuttartinnissamik qunusaarneqarneq misigisimagaat, misissuinerup takutipppaa.

Persuttaqaanertulli kinguaasiuutigut atornerlugaaneq peqqissutsimut inuiaqatigiinnullu ajornartorsuutaavoq, tamarmillu imigassamik atornerluisuunermut attuumassuteqarlutik. Persuttaqaaneq kinguaasiuutigullu atornerlugaaneq timikkut minnerunngitsumillu tarnikkut titsuumik ikilitsarput.

Inersimasut akornanni persuttaqaasimasut amerlaqisut misissiuernermini matumaniinnaq takuneqanngillat. Nunavimmi inuit akornanni 54%-it persuttaqaasarsimapput, taamaasilluni naggueqatigiit inuit akornanni persuttaasarneq annertuumik ajornartorsuutaavoq.

Inuiaqatigiinni amartaasut 62%-iisa inersimasunngormerninni persuttaqaaneq misigisimavaat. Aapparisaq aapparimasarluunnit persuttaasuugajunerusarpoq. Amanuinnaanngitsog meeqqanullu angerlarsimaffniittunut annertuumik ajornartorsuutaavoq. Angutit aamma akuttunngitsumik, amerlanertigut avataaneersumit takornartamilluunnit persuttaqaasarpuit.

Inersimasut pingasuugaangata ataaseq inuunermini ilaani kinguaasiuutigut atornerlugaasimasarpoq tallimaagaangatalu ataaseq meeraanermini atornerlugaasimasarluni. Kistsisit qaffasippuit qujanartumilli ajornartorsuut qaangiataaginarnegarani suliniuteqarfigineqartarpoq suliniuteqarfigineqartarporlu, soorlu meeqqanik atornerluisarneq akiornarlugu 2006-imi 2007-imilu Paarisap paasititsinaanerani.

Utoqqaat inooriaasaat
Mississuinermini pegataasunut immikkooortunut allanut saniliullutik, utogqaat kalaallit qangaaniilli nerisartagaannik nerisaqarnerupput. 1993-imiulli saniliullugu sap. ak. tamaasa puisip, arferup timmissallu neqaannik aalisakkallu nerpianik nerisartut ikilitsimapput. Taamaammatt nunanit killernit eqqussanik nerisaqarnerulerup utogqaat peqqissusaannut qanoq sunniuteqarnissaa maluginiassallugu pingaaruteqarpoq. Bingorneq tips-imi lotto-milu eqquiniarneq utogqaat amerlasuut aalalangersimasumik sukisaarsaatigaaat. 25%-it sinnerlugit qaammammut ikinnerpaamik 1-riarlutik pegataasarpuit.

Utoqqaarnut pujortartartunut imigassamillu aalakoorniteqartartunut tunngatillugu innuttaasut peqqissuunissaat eqqarsaatigalugu ilorraap tungaanut ingerlasoqarpoq. 1993-imi misissuinermini paasisanut saniliullugit pujortartartut aalakoorniteqalugulu imigassartortartut ikileriarximapput. Affaali similaarlugit sulii pujortartartut pujortartannngitsullu amerlanersaat pujortartuusimapput.

Tupatorneq
Nappaatit arlalippassuit, soorlu puakkut kræfteqarneq, uummatikkut taqatigullu nappaateqarneq pualluutilu anigorneqarsinnaangitsut, tupatornerup kingunerluutigisinaavai. Pujortartumuinnaangitsosq inunnuli pujortartanngikkaluarlutik pujormiuitaasunut aamma kingunerluutaasinaapput.

Missuinermi kalaallit qallunaallu akorramni pujortarneq assiginingissuteqangaatsiarpoq. Angutit 65%-ii amallu 68%-ii pujortartuupput – ataatsimut isigalugit nunanullu allanut saniliullugit amerlanerogalutik, kalaallit inersimasut 66%-ii pujortartuupput. Arnat angutilu assigimmik pujortarput 1993-illi kingorna angutit pujortartut ikleriaateqarnerupput.

Pujortartartut affaasa angerlarSIMAFFIMMI PUJORTARSINNAANEQ KILLEGARNERARPAAT.
SilaMI inimiluunnit aalajangersimasumi PUJORTARTOQARTARPOQ. PUJORTARMEQ ALLANILU PUJORMIUTISINEQ PILUGU ISUMMAP ALLANGORSIMANERANUT TAMANNA TAKUSSUTISSAAVOQ.

Inuussutissarsiuteqanngitsut sulisartullu ilinniagaganngitsut akorramni PUJORTARTUT AMERLANERSAAPPUT. 1993-IP KINGORNA INUUSSUTISSARSITUINI TAMANI PUJORTARTUT IKILIPPUT IMMIKKOORTUNILI ASSIGININGISSUSEQ ANNERTUSISIMALLUNI. Ilinniartuni, piniartuni aalisartuni luunnit ilinniagartuunilu PUJORTARTUT IKILINERUPPUT.

kingunerluutegarsinnaaqisumik iklaroorartooq imigassartu ataatsikkut atornerlunneqarajuttarput.

Nerisat

Kalaallit nerisartagaat allanngoriartorput. 1993-imut sanillullugit minnerpaamik sap.ak. ataasiarlutik avataanit eqquusukkanik - pingaartumik paarmanik naatlanik sodavand-imilu nerisagarlutillu imigaqartut amerleriarshimaqaat –, Kalaallit qangaaniilli ileqquusumik nerisartagaannik minnerpaamik sap. ak. ataasiarlutik nerisartut 1993-imut naleqquullutik ikleriarshimapput.

Mississuinermi pegataasut ukukillartorneri ilutigalugit peqqinnangitsunik nerisagarneq annertusiarlorpoq. Taamaasilluni sukkoq annertoog sodavand-irit, mamakujunnit kaaginilu pisoq ullormut nerisaannut ilaalersimalluni. Taamaammata peqqinnannangitsunik nerisagarnermik patsiseqartup sukkornerup type 2-p nappaatigineqaleralluttunnarnera toqqissiunnaarsitsivoq.

1993-imi innuttaasunik mississuitsisinermut atatillugu inerniilinermi, kalaallit qangaaniilli nerisartartagaannik nerisagarneq kinguaariit utoqqartaannit pingaartinneqarnerusooq paasineqarpoq, 2009-milu mississuinermi arnat angutillu akornannissaq tamanna allannguutegarsimanniglaq. 1993-imisut angutit arranut naleqquullutik kalaallit qangaaniilli nerisartagaannik nerisagarnerupput. Nerisassat nunanit killernit eqquusukkat pegataasut inuusnerit nerisarinerulersimagaat mississuinerit takutippaat, taamaammallu innuttaasut inuusuttaat pinaveersaartitsinerimi sunniiviginigassaaapput.

Timip atorinnissaa

Ullutsinni innuttaasut amerlanerit timikkut ilungersunaateqannngitsumik suliffeqarput. Sunngiffimmi timi atorlugu sammisaqarnermik ilaqartinneqarani, ilmiagarfussuseq issiaannarluni suliffeqartitsisuuqajuttarpoq. Sulinermi atorlut, angalaneq ilumilu suliasat atororissaaruteqalerikkut oqilisaaffigineqarput nunanilu killernit eqquusukkat nerisarinereqanerulerlutik. Sivsuneruusumik ilmiagaqarsimallutik atorfillit uninngaanarnerupput, sulisartut ilinniarsimasut ilmiarsimannngitsullu, piniartut aalisartullu timerfik atorrerullugu sulisarlutik.

Qangatut inuusuitsarsiteqarneq nunaqarfinni ingerlannegameruvooq, tamannalu timiminnik annertuumik atuusut nunaqarfinni amerlanerannut nassuiaatit ilaegisinnaavaat. Angutit timiminnik atuinerisa annersaa suliffimmiippoq arranilu angerlarsimaffimmiilluni. Illoqarfinnut sanillullugu nunaqarfinni arnat angutillu angerlarsimaffimmiinni timerfik atorneruaat, sunngiffimmi illoqarfinmlut nunaqarfinmiunut sanillullutik timiminnik atuinerat annertuneruvooq.

Inooriaatsip timikkut sulinermik annertuumik nassataqartup amerlasuunit issiaannarnermik taarseriartuaarneqarnera ilutigalugu innuttaasut amerliartuinnartut ulluinnarni uninngaanarpallaalernissaat navianaateqarpoq. Tamanna sunngiffimmi timip atorinnissaa isumaginngikkaanni, siunissarni innuttaasut peqqissusaaannut kingunerluutegartitsissaaq.

4. Inooriaaseq

- Innuttaasut inersimasut 66 %-i pujortartuupput. Nunanut allanut sanillullugu annertuneroaq.
- Imigassamik hashimillu atuinerit atornerluinerillu 1993-imi misissuinerimi paasisanut sanillullugu ikleriateqalaarsimapput, kisiannili misissuinerimi kingullerimi pegataasut angerlarsimaffimmi imigassap ajornartorsiutaanera misigneqarsimaneraniq nalunaartut amerlissimallutik.

Imigassaq iklaroorartorlu hash

Imigassaq aalakoornartuuvoq iklaroorartorlu hash aannngajarniutaavoq uerinarlut. Taamaammatt imigassamik atuinnissaq pillugu innersuussuteqarpoq iklaroorartorlu inertequtaalluni. Imigassamik atornerluinerup kingunerisinnaasaasa ilagaat inuttut inooqataanikkut tarrikkullu kingunerluuteqartumik meeqqanik sumiginnaaneq. Mississuinerimi pegataasut affraasa sinnerisa, tassalu 53%-iisa meeraanermimni imigassamik pegquteqartumik angerlarsimaffimmi ajornartorsiuteqarneq misigisimavaat. 1993-imi kisitsit taanna 37%-iuvoq.

Innuttaasuunik misissuistsinerimi pegataasut amerlanersaat imigassartortarlutilluunnit sionagut imigassartortarsimapput, ikitoralaallu (2%) ullut tamakkallugit imigassartortarlutik. Amerlanerit Qallunaat Nunaanni Pegqinnissakkut Nakkutillisoqarfup 2007-imi sap.ak. Imerneqarsinnaasutut innersuussutai: Imertarfiit 21-it angutini, arranillu imertarfiit 14-it sinnermagit imigassamik atuisuupput. Misissuinerimi pegataasut 10-ugaangata ataaseq innersuussutaasut sinnerlugit imigassartortarpoq. Inuutissarsiuteqannngitsut akornanni imigassartorpallaat ilinniagartuunit marloriaammik amerlanerupput.

Pegataasut imigassartugarisartakkatut nalunaarutaat annikiippallaartutut isikkogartut, ukiumullu agguqatigiissillugu inuummut ataatsimut naatsorsuullugu imigassap eqqunneqartartup 11,7 literip affaa missigiinnarlugu. Taamaammatt innuttaasut 10%-initt amerlanerusut innersuussutaasut sinnerlugit imigassartortarnissaat ilimananpoq.

Pegataasut 18-iniit 35-inut ukiullit akornanni amerlanerit aalakoormiutigalugu imigassartortarput.

Iklaroorartumik hash-imik sap. ak. tamaasa atuisartut 1993-imut sanillullugit ikinnerupput. 1993-imisut munaqarfinnut naleqqiullugu illoqarfimni illoqarfili pingaarnerisaanni Nuummi iklaroorartumik hash-imik atuineq annertuneruvoq, angutillu arranit akulikinnerusumik hash-imik atuisuupput. Suliffissagannngitsut sulisartullu ilinniagqarsimasut, aalisartunut pinlartunut qaffasissumillu ilinniagqarsimasunut naleqqiullutik iklaroorartumik hash-imik annertunerusumik atuisuupput. Pegqissutsimut inuttullu inooqataanermut

Kalaallit Nunaat marlunnik kultureqarfutulluni oqaaseqarfiuvoq, marluinnillu oqaaseqarluni inooqataasinnaaneq malunnaatlimmik piginnaaneqarfiuvoq. Taamatuttaaq oqaasit marluit piginnaaneqarfiginerat paasisutissanik ujarlemissamut ilinniagaqarmissamullu periarfissiisuvuq. Nuummi innuttaasut 80%-i marlunnik oqaaseqartuupput, illoqarfiit pingaarneraata avataani marlunnik oqaaseqartuuneq annikilliarpoq nunaqarfinilu 30%-iulluni.

Inuttut inooqataaneq

Inoqatinut attaveqarneq inuunerup naleqassusianut, ullunnarni inuunermit peqqinnermullu inuit amerlanersaanut annertuumik sunniuteqartarpoq. Ukiogatiptaani tamani kiserliortutut misigisimasut kiserliunggitsuniit peqqinnginnerusut 1993-imi innuttaasunik misissuistsinermi paasisat takutippaat.

1993-imit saniliullugu ilaqquttat ikinnugutilu ataatsimooqatigisarneri allannguuteqarsimapput. 25-miit 34-nut ukiulini 35-inillu 59-inut ukiulini allannguuteqarnera ersarinnerulluni, arnat amerliartortut ilaqquttaminnik ikinnugutiminnilu sunnigffimmini qaquiguinnaq ataatsimooqateqatalersimapput.

Misissuistsinermi paasisat naapertorlugit peqatigiinneq ataqatigiinnerlu nunaqatigiti amerlassusaanut atuumassuteqarpoq. Nunaqatigiti amerliartornerat ilutigalugu ataqatigiinneq annikilliarortarpoq. Nunaqarfini innuttaasut illoqarfini illoqarfiillu pingaarneraani Nuummi innuttaasunut naleqjuullutik imminnut ataqatigitutut misigisimanerat annertuneruvuq.

Utoqqaat

1993-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut 7%-i 60-it sinnertugit ukiogartut maanna innuttaasut 10%-inut qaffassinapput, Taamanikkut maannalu misissuineri utoqqaat pineqartut affai sinnilaarlugit arnaapput.

1993-imisut utoqqaat amerlanersaat ilaqquttaminnik, ikinnugutiminnik ilisarimasaminnillu akuttungitsumik ataatsimooqateqartarput. Utoqgartut inuuneq qitornat perortutik allamut nuussimanerannik aapparissallu ikinnugutilluunniit peerussimasinnaanerannik sunnerneqarsinnaasarpoq. Utoqgaliaartornerup ilagisinaasaanik angalasinnaanerup killegaleriartornera utoqqaat avatangisiminni attaveqarfiinit maluginiarneqarmissaa pingaaruteqarpoq.

Utoqqaat imminnut ikorsinnaanerat ilaqquttaminnillu ikiorneqarsinnaanerat annikilliarortillugu, utoqqaat pisaasumik nalilimnik inuuneqarmissaat qulakkeerniarlugu pisortanit ikiorserneqartariaqalernerat annertusisarpoq.

aalsartuupput, 43%-it ilinniagaqaratik, 28%-it ilinniarsimasuullutik 20%-illu gaffasissumik ilinniagaqarnermik tunuliaqutaralagu inuussutissarsituteqartuupput.

Atugarissaarneq angerlarsimaffiup atortorissaarutaasa suuneri tunngavigalugit naliliivigineqartarpoq. Ineqarnermut tunngasut inoqutigii amerlassusaat aallaavigalugu nalierneqarpoq. Ilinniagaqarneq, suliffeqarneq, atugarissaarneq ineqarnerlu naatsorsuutigineqartutut immimmut ataqatigiilluinnartuupput.

Kinaassuseq oqaatsillu

”Kalaaligusutut qallunaajusutulluunnit misigisimavit?” Peqataasut kinaassutsimimnik misigissusaat paasiharlugu apeqqutigigineqarpoq. Toqqaannartumik takuneqarsinnaasutigut, soorlu nerisatigut aammali innuttaasunik misissuisitsimerni nalileruminaasutigut, soorlu peqqinermut nappaatinullu tunngatillugu isummertarnermut, kinaassutsip peqqissutsimut tunngatillugu pissusilersuutinut attuumassuteqarnera pissutigalugu apeqqut taanna misissuineri ilanngunneqarpoq.

Immikkuullarissut marluupput, tassaasut kalaallit qallunaallu, akornanniitoqarporiti qallunaajullutillu kalaaligusutut misigisimasunik, taakkulu akissutigaat ”kalaalullungalu qallunaajulvunga”.

3. Atugassarititaasut ulluinnarnilu inuuneq

- Illiniarsimassuseq peqqinnartumik inooriaaseqarnissamut aalajangiisuusarpoq. Ilinniagaqassuseq Nuuummi qaffasinnerpaavoq nunaqarffinilu appasinnerpaalluni.
- Inoqatinut attaveqarneq peqqissuitsinut annertuumik sunniuteqartarpoq. 1993-imi misissuinerimi paasisanut sanillilullugu ilaqtut ikingutillu ataatsimooqatigsarnerat akuttutsissimavoq.

Inooriaaseq, ulluinnarni inuuneq, ilaqtut suliffilu peqqissuitsimut peqqinnissamullu annertuumik pingaaruteqarmata, innuttaasunik misissuitsinerimi peqataasut inuttut inooqataanermut tunngassuitinnik apeqqarissaarfigineqangaatsiarput.

Inuunerup nassatai

Inuunerup nassatarisai inuttut ineriartorfusarput, inersimasutut nappaatigillikkat naartuunerminngaanniit peroriartornermi angajoqqaat sunnimerisa kingunerisimnaasarpaat. Inuttut atugarisat, atugassarititaasut, inooriaaserlu angajoqqaat siuliisalu inuunermini atugarisimasaanniit aallaaveqartarput.

Taamaammat innuttaasunik misissuitsisineq peqataasut inuunermini aqquasaarsimasaannik, kiisalu angajoqaavisa aatakkuisa aanakkuisalu nalaanni pisisuit pillugit paasisuitsisannik ilaqarpoq. Misissuinerimi paasisat naapertorlugit atugarisaaimeq ilinniagaqassuitsimik, arnaanermik angutaanermilluunnit tunngaveqarpoq. Illoqarffinni nunaqarffimilluunnit peroriartorsimaneq ilinniagaqassuitsimut ilaigtut aalajangiisuusarpoq. Arnaaneq angutaaneq ukiorlu inuunngorffik ilinniagaqassuitsimuttaq aalajangiisooqataapput.

Ilinniagaqarneq, suliffeqarneq, atugarisaaimeq ineqarnerlu

Innuttaasut ilinniagaqarnerat, inuusutissarsiorsimaaernerat ineqarnerallu peqqissuitsimut peqqinnartumillu inuuneqarnermut aalajangiisuusarput. Pisisuit taakku pitsaassusaasa peqqissuitsimut sunniuteqarnerat misissuinerup ersersippaa. Atuarsimaneq, ilinniagaqarneq, suliffeqarneq tassungalu atafillugu ilinniagaqarsimaneq, innuttaasunik misissuitsisinerimi apequtigineqarput.

Nuummi 35%-innaat iliniarsimasuunatik ilinniagaqassuseq qaffasinnerpaamik inissisimavoq. Illoqarffinni allani iliniarsimangitsut 54%-iupput nunaqarffinilu 79%-iullutik.

Misissuinerimi 18-iniit 62-inut ukuiullit sulisimnaasutut naatsorsuuneqarput. Taama ukuiulni 73%-it suliffeqarput, 27%-it suliffissaqanngitsuupput, ilinniagaqartuullutik, siusinaarlutik sulisimnaajunnaarnerstuteqartuullutik angerlarsimaannartuullutilluunnit. Sulisimnaasut 9%-i pinartuunngikkunik

1993-imit sanillullugu amerlanerusut persuttaagaasimanertik kinguaassiuutigillu atornerlugaasimanertik oqaatigaat. Pegataasut inuusunnersortaat persuttaagaasarnernik oqarluttarput, persuttaasarneq persuttarneqarnissamillu qunusaarneqartarneq peqarniingineq annertusisimavoq. Persuttarttarnert amerlinatik persuttaagaasarnerp akaarineerukkiartormeratut paasineqarsinnaavoq. Imigassartorsimarnerp persuttaasarnerrullu imminnut ataqatigiinnerat misissuivigineqartariaqarpoq.

Imminorniarlutik eqqarsaateqartartut amerlassusiat allannguuteqangaarsimangilaq, arnallit 25-niit 34-nut ukiullit martoriaammik 8%-iniit 16%-inut amerlerarsimalluutik.

Innuttaasut nerisartagaat annertuumik allannguuteqarsimapput. PUISIP neqaanik, timiarussanik aallsakkanillu nerinikinnerulersimapput, akertlanik naatitanik tuttuq neqaanillu nerinerulersimapput sodavand-inillu imigaqarnerrulerlutik.

Pujortarneq annikilisisimavoq naak innuttaasut inersimasortaasa 66%-ii pujortartuugaluartut. Kistsit nunanut allanut sanillullugu qaffaseqaaq. Pujortarunnaartut angutaanerpuput arnallu maanna angutinit pujortarnerrulerput. 1993-imiit 1999-imit pujortartukilinnerpaaffivooq.

Naak imigassanik eqqussuineq Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfup kistsisaatai naapertorlugit 1993-imiit maannanut allannguuteqangaarsimangikkaluaq, agguqatigiissillugu ullumikkut angutit imigassamik atuimerat annikililaarsimavoq. Angutit akornanni aalakoortuginiarlugu imigassartortartut aamma ikileriateqalaarsimapput. Arnat, angutit ukioqatigiiaallu akornanni imigassamik atuinerup assigiinneruleriartormerat takussutissaqarsorinarsinnaavoq. 1993-imi misissuinnermut sanillullugu sap.ak tamaasa ikiaroomartumik hash-imik atuisartut ikinnerulaalersimapput.

Pualavallaartut amerleriarujussuarsimapput arnani angutinilu ukioqatigiiaani tamani pualavallaarujussuurtut malunnaatilmik amerleriateqarsimalluutik. 1993-imi misissuinnermi paasivat akertlanmik arnat pualasuut angutinit pualasuunit amerlanerulersimapput. Arnat 57%-ii pualavallaarput taakkulu 27%-ii pualavallaarujussuarlutik.

Taqqaq qalipanilluutik qerattarnissaannut ulorianaatilmik aap akui orsut kolesteroli-it amerleriateqarsimapput.

Innuttaasunik misissuistsineq sulleq 1993-imi ingerlanneqarmalli ukiut 17-it qaangituttut ingerlaneranni assigiingitsorpassuartigut Kalaallit Nunaanni allanngormerujussuaqarpoq. Innuttaasut ameriliallapput qallunaallu ikkiliartorlulik. Nunaqarfiit inuervukkiartorput sualummiK Nuuk allivoq, nuna tamakkertuq innuttaasut sisamararterutaat sinnerlugit inuttussuseqalerluni.

Nerisannut, tupannut imigassannullu tunngasut allannguuteqarputtaaq. Iloqarfiinni annerusuni pisiniarfimni nerisassat nioqqutissat, soorlu naatitat nutaat qinigassat assigiingitsut amerlisimapput. Pisortat suliffeqarfiini assigisaannilu pisortanit ingerlanneqartuni pujortarneq killilersorneqalerpoq, akileraarutillu tupannut imigassannullu tunngasut qaffanneqartulik. Imigassanik kimittuunik avataanit eqquussuineq nkkissimanngilaq, viinnihilli eqquussuineq qaffakkiartorluni. Peqqinnissaqarfik Kalaallit Nunaanni nakorsaahissamut nutaanik periarfissaqalerpoq, ilinniarsimasunilli sulususaaleqineq sulii ajornartorsuutaavoq.

1993-imiit ullutsinnut misissuineri allannguutaasimasut naatsumik oqaatigalugit peqataasut peqqissuutsiminnik pitsaalluinnartutut nalilisuut ikinnerulersimanagerat, peqqissuutsiminnilu naammaannaaneraasut amerlisimanagerat takuneqarsinnaavoq. Tamannali peqqissuutut misigisimanerup siornatigornit qaffassinnerusumik peqataasunit nalilerneqarsimanageranik patsiseqarsinnaavoq.

Inersimasut 18-ileereersimasut 2.971-it misissortipput. Taakkunanga 2.834-t kalaalluupput 137-llu qallunaajullutik. Kujataani, Qeqqani, Avannaani Tunumilu illoqarfit nunaqarfillu nunap Imikkoothuani innuttaasunut tamanut sinniisuusinnaasutut nalilerlugit misissugassatut toqqarneqarput.

Pegataasut amerlanersaat 2005-2007-imi misissorneqarput. 2008-mi tunumiut 355-it Ilanngunneqarput – 2009-milu Alcoa-p Manitsup eqqaani aluminiuumik aatsiviliorialersaarneranut atatillugu Manitsormiut 242-it Ilanngunneqarlutik. Avannersuarmiut 2010-mi taamatuttaaq misissuivigineqarneranni nuna tamakkerneqarpoq.

Pegataasunut Pegqimissaqarfirmullu Ilimattisarneq

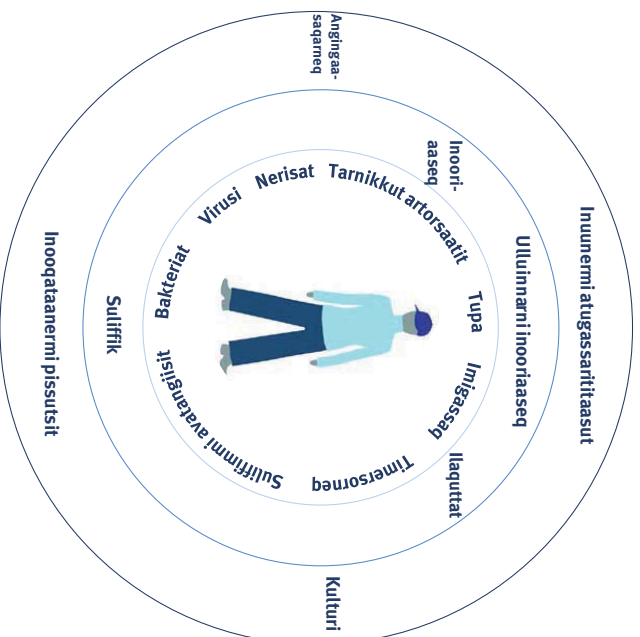
Apersuinerit, misissuinerit assigisaasalu naammassinerini paasisat pillugit pegataasut ilsimatinneqartarput. Pegataasut ataasiakkat akuersisimappata, sumiiffimmi pegqimissaqarfik paasisanik ilsimatinneqartarpoq, nakoarsattittariaqarnissarlu taamaasilluni pegqimissaqarfirmiut akisussaaffigineqalersarluni.

2005-2009-mut innuttaasut pegqissusaannik misissuineq sumi atuarsinnaavara?
Pingasunik nalunaarusiorfikkuut ilsimatusarnermullu tunngatillugu allaaserisatigut misissuinerimut tunngasut saqqummiunneqassapput. Nalunaarusiaq siulleq ”2005-2009-mut Kalaallit Nunaanni innuttaasunik misissuistsineq – inuunermi atuqassarititaasut, inooriaaseq pegqinerlu” 2008-mi saqqummiunneqarpoq. Nalunaarusiat marluk saqqummiunneqarnissaat tullinnaguuppoq, tassalu nalunaarusiap aappaa pegqinermut, nappaateqarnermut pegqimissaqarfirmullu tunngasoq, pingajuallu nunap immikkoothuini pegqissutsimut tunngatillugu assigineqissutsinut tunngasoq.

2. 1993-imiit maannamut pegqinneq nappaatillu

- Innuttaasut pegqissutsiminnik nalilinerat 1993-Imut sanillullugu ajorneqalersimavoq.
- 1993-Imut sanillullugu innuttaasut nerisartagaat annertuumik allannguuteqarsimapput. Qanqaanit nerisarisarimasat annikillillugit avataanit nioqqutigineqartunik nerisagarnerulersimapput.

Innuttaasunik misissuinerimi sammisat ilaat siuliani innuttaasunik misissuinerit inernerimut toqqaannartumik assersuunneqarsinnaanngorlugit aaqjissugaapput. Taamaasillugit 1990-ikkunniit ullutsimut pisut pillugit paasisat ataqatigiissuunngortinneqarput.

Inooqatigiinnerup peqqinernerut nappaateqarnermullu sunnutaanik ersersitsisoq.

Ammalortuliap tullaniipput nalinginnaasunik inuunermut tunngasut, tassalu sulffeqarneq, ineqarneq, ilaqutaqarneq, inoqatinut attaveqarneq, soqutigisat ileqqullu.

Ammalortuliami silarlermiipput inuiaqatigiinni inuttut atugassarititaasut imal. inuiaqatigiit periarffsiissutaat.

Tamakuupput inuunisisni avatan giisigisagut nappaateqalersinnaantinnullu aalajangitsuusartut. Titartakkami inooqatigiinnerup peqqinernerut sunnutaanik ersersitsisumi pineqartut ilaat, soorlu kulturi aningasaqarneerlu, inuit ataasiakkaat sunnuteqarfigivallaarsinnaanngilaat, tupatornerli imigassartorneerlu inuup nammineq aalajangiiვისინაავაი. Assilartaliussami takuneqarsinnaasutut iluuseqarnitsigut peqqissuseerput nammineq sunniiვისინაავარput.

Paasisutissanik katersineq

Misissuineq inunnik ataasiakkaanik apersuinnikkut, immersugassanik nammineq immersuinnikkut, misissortinnikkut soorlu aaversinnikkut, sukkornermut (sukkerbelastningstest) misissortinnikkut tillersortinnikkut aalanermilu misissortinnikkut ingerlanneqarpoq.

1. Misissuineq

- Inersimasut 2.971 –it illoqarfinit 8-nit nunaqarfinitlu 10-neersut apeqarissaarfigimerisigut, peqqissusaannullu tunngasunik paasisutissanik pissarsivigimerisigut misissuineq ingerlanneqarpoq.
- Kalaallit Nunaanni innuttaasut ileqqui peqqissutsimut attuumassuillit, inooriaasaat, peqqissusaat nammimnerlu peqqissutsiminnik naliliinerat misissuinermi paasinarneqarput. Innuttaasut peqqissusaat siuliini misissuisarnermut saniliullugu nalilivineqarpoq.

Ineriartornerup nassatarisaanik qangaaniilli kalaallit inooriaasaat nunani killerni inooriaatsimik taarseriartuaarneqarpoq. Naatsumik oqaatigalugu puisip neqitornikillilluta sodavandit imigarinerulerpagut unimngaanamerulerlutalu. Inooriaatsip taama allanngorrera peqqissutsimut sunniuteqarpoq, tamannalu ilaatigut ukjut qulikkaartut kingullit arlaqartut sukkornermik type 2-mik nappaateqarnerup annertuserujussuarneranik kinguneqarpoq.

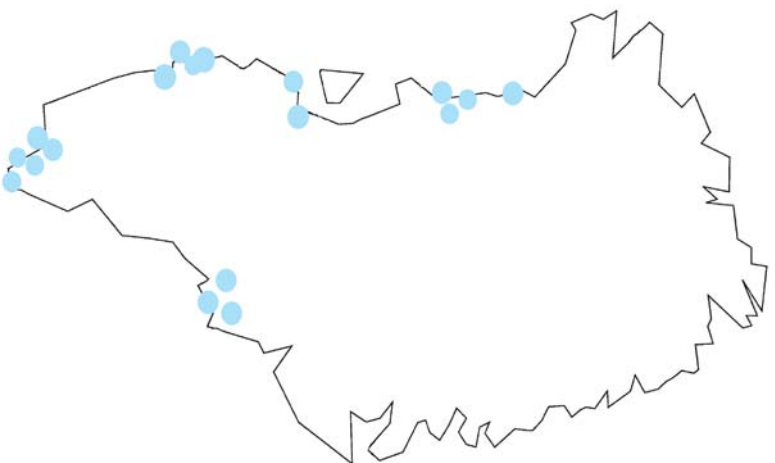
Kalaallit Nunaanni peqqinneq, nappaateqarneq atugassarititaasullu nalilivigalugit suussuserstillugillu uppernarsinissaat, innuttaasut peqqissusaannik misissuineri anguniagassatut siunniussaavoq. 1993-1994-imi 1999-2001-imi misissuinerit nannngillugit, 2005-2009-mut innuttaasut peqqissusaannik misissuineq nalunaarusiami matumani pineqarpoq. Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissuunissaat anguniarlugu suliniuteqarnermi iliuusissatut siunnersuutit Inuunerita-mik taallugit saqquumiunneqartut siullit 2007-imi aallartinneqarput. Taamaammat misissuinerit pingasut taakku, suliniut Inuunerita sioqqullugu innuttaasut peqqissusaannik tamatumalu killiffanik ersersitsisuuqput.

Peqqinneq nappaateqarnerlu

Qanoriti peqqinneq nappaateqarnerlu paasisariaqarpat? Nunarsuaq tamakkertlugu peqqinnissaq pilugu kattuffissuup WHO-p peqqinneq nassuiarppaa tassaasoq: nappaateqannginranani timikkut, eqqarsartaatsikkut inuttullu atugarisatigut toqqissisimaneq. Atugarissaarnerup, ineriartorfiusumik inuuneqarnerup inuunerullu naleqassusifata pifsaassusifatalu peqqinnermut attuumassuteqarnerat qularutissaanngilaq. Taamaammat inuttut ahingaasaqarnikkullu atugarisat kulturimullu tunngassutilit, inuup peqqinneranut peqqissutullu misigisimanageranut sunniuteqartartut misissuineri matumani isumaqartoqarpoq.

Titartakkami qitutiinneqarpoq inuk inuunguuuiminnik ineriartornermilu nassatarisaanik peqqissutsimut sunniuteqarsinnaasunik sanngiffeqartunilu aniguisinnaassutsimik pigisalik.

Inuup avatangisaani ammalortuliami ilorlenni peqqissutsimut toqqaannartumik sunniuteqarsinnaasut ilaatigut tassaapput: tupa, imigassaq, nerisat eqqarsartaatsikkullu nanertuutit.

Illoqarfii nunaqarfillu 2005-2009-mut Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqissusaannik misissuffiusut.

Illoqarfii 2000 sinnerlugit inullit	Illoqarfii minnerit	Nunaqarfii Egalugaarsuit
Kujataa	Qaqortoq	Narsarmiit Aappilattoq
Qeqqa	Nuuk Maniitsaq	Atammik Napasoaq
Avannaana	Aasiaat	Kullorsuaq Innaarsuit Aappilattoq
Tunu	Tasilaq	Tiniteqilaq Kuumiut

Ujarlutit

1. Misissuineq	7
2. 1993-imit maannamut peqqineq nappaatillu	9
3. Atugassaritaausut ulluinarnilu inuuneq	12
4. Inooriaaseq	15
5. Kalaallit Nunaanni peqqineq nappaatillu	19
6. Pualavallaarneq, sukkorneq aamma uummatikkut taqqatigullu nappaateqarneq	22
7. Nakorsaaneq pinaveersaartitsinerlu	25
8. Peqqissutsikkut assiginnigissutit	29
9. Inerniliineq siunissamullu takorluineq	31

Misissuineq, Kataallit Nunaanni peqqinneq pillugu ilsimatusarfimmit SIF-ip ataani inissisimasumit, Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik Steno Diabetes Center- ilu suleqatigalugit ingerlanneqarpoq. Misissuinerimi professor Peter Bjerregaard aqutsisuvvoq.

Morten Grønbæk
Direktør
Statens Institut for Folkesundhed
Syddansk Universitet

Peter Bjerregaard
Professor
Statens Institut for Folkesundhed
Syddansk Universitet

Ann Birkeker Kjeldsen
Naalakkersuisoqarfimmi pisortaq
Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik
Narminersorlutik Oqartussat

Siulequt

2005-2009-mut Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaannik misissuinerimi nalunaarusiaq, Kalaallillu Nunaanni innuttaasut peqqissusaat pillugu paasisaqamerorusuttunut tamanut tunngatinneqarpoq. Misissuinerit innereri pillugit paasisuutissat sukumiinerusut qallunaatut nalunaarusianititut, ilisimatuserlu pillugu tulutut atuagassiani allaaserineqartut inneruusutifigineqarput.

Paasisuutissat allanit, soorlu Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfimmit, Nunatsinni Nakorsaaneqarfimmit Peqqinnissaqarfim milluunnit pissarsiarineqarsinnaanngitsut pissarsiarineqartarmerat, innuttaasunik misissuisarnerit taamaattut 1993-imiillu Kalaallit Nunaanni ingerlanneqartut pitsaauqitigaat. Innuttaasut amerlaqisut – napparsimasuinaanngitsut peqqissuutisimut tunngasunik nalinginnaasunik, peqqinnissaqarfimmut (Suli) apuunneqarsinnaanngitsunik saqqummiussisimnaapput.

Innuttaasut peqqissusaannik misissuineq suliniut taama annertutigisoq, inuit amerlasuut ikiuussimannngikkaluarpata naammassineqarsinnaasimannahannngikkaluarpoq. Inuit untritillit pallillugit amerlasusillit apersuisutut, aaviisartutut, misissuineri ikiortitut, nutserisutut/ oqalutsitut, paasisuutissanik suliaqarnikkut, ilisimatuussutsikkut paasisanik paarlaasseqatigiinnikkut, imarsiortutut sumiiffinnilu attaveqaatitut peqataasimapput. Misissuineri tamani pingaarutilimnik misissimasut tassaapput Ingelise Olesen, Susanne Brenaa Reimann, Maja Lis Dybdahl Halkjær, Knut Borch-Johnsen aamma Marit Eika Jørgensen. Imnikkut qutsavigerusuppagut illoqarfimni nunaqarfimnilu tikitatsini Peqqinnissaqarfiit, Nuummi Peqqissaanermik Iliniarfik minnerunngitsumillu inuppassuit apersorneqarnissamut misissorneqarnissamullu piffissaminnik tunisissimasut.

Innuttaasut peqqissusaannik misissuineq pisortantit namminersortunillu aningaasatigut annertuumnik tapiissuteqarnikkut ingerlanneqarpoq, Karen Elise Jensen-ip aningaasaateqarfa annertunerpaamik tapiissuteqartuulluni. Misissuinermut tapiissuteqarputtaaq NunaFonden, Forskningsrådet for Sundhed og Sygdom, Indenrigs- og Sundhedsministeriets Miljømedicinske Forskningspulje, Grønlands Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd, Miljøstyrelsen, Direktør Emil C. nuliatalu Inger Hertz-ip aningaasaateqarfat kiisalu Elise aamma Mogens Wedell-Wedellsborg-ip aningaasaateqarfat.

SIF-ip Kalaallit Nunaat pillugu allakkiaani nr. 20
Atugassarittat, Inooriaaseq peqinnerlu – 2005-2009-mut Kalaallit Nunaani innuttaasunik
misisuisitsineq

Peter Bjerregaard, Ea Cecilie Aidt

Piginnittussaatiisaosq © Statens Institut for Folkesundhed, København 2010

Assliartaliussanik issuaanerrillu tigułarineq, suminnangaanneersuuneri ersatissumik
nalunaarsimappata akuerineqarsinnaavoq. Allaaserisat, saqqummersitamik
matumininga eqqartuisut, nalunaarutiginnitut, issuaaviginnittut imal. inner-suussisut,
piginnittussaatiisaosumut nassinneqassapput.

Ungalua: Rosendahls Schultz Grafisk a/s

Saqqaanut assitaliussaq: Peter Bjerregaard

Naqiterneqarfia: Rosendahls Schultz Grafisk a/s

Naqiteritat: 1500

Atuagassiamik pisiniarnermi saaffigisassat:

Statens Institut for Folkesundhed

Øster Farimagsgade 5A, 2.

1353 København K

sif@si-folkesundhed.dk

www.si-folkesundhed.dk

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik

Box 1160

3900 Nuuk

pn@nanog.gl

www.nanog.gl/pn

www.peqqik.gl

ISBN: 978-87-7899-167-6

Elektronikkut IBSN normua: 978-87-7899-168-3

ISSN: 1601-7765

Akia: 100 kr.

NunaFonden

KAREN ELISE JENSENS FOND

SIF-p Kalaallit Nunaat pillugu allakkianni nr. 20

Atugassarititat, inooriaaseq peqqinnerlu

2005-2009-mut

Kalaallit Nunaanni innuttaasunik misissuisitsineq

Peter Bjerregaard, Statens Institut for Folkesundhed
Ea Cecilie Aldt, Peqqissuitsimut Naalakkersuisoqarfik

Syddansk Universitet

NAALAKKERSUISUT
GOVERNMENT OF GREENLAND

